

www.alvraddarna.se

ÄLVRÄDDAREN 2025

STRÖMMANDE VATTEN – LEVANDE LANDSKAP

Svartårundan – samtal istället för konflikt 26

Älven som rann alldeles i onödan 8 | Indalsälven – från fjäll till delta 12 | Kampen om Europas blå hjärta 18 | Nedre Dalälven – oskattbara värden 22 | Framtida vattenflöden – scenario på gott och ont 28 | VattenVäktare 36 |

ÄLVRÄDDAREN 2025

INNEHÅLL

- 4 INLEDARE – *Ulf Ljusteräng*
- 8 ÄLVEN SOM RANN ALLDELES I ONÖDAN –
Gunnar Westrin
- 12 INDALSÄLVEN – FRÅN FJÄLL TILL DELTA –
Redaktionen
- 16 MILJÖREVISION HOS TRANÅS ENERGI –
Siri Lundström
- 18 KAMPEN OM EUROPAS BLÅ HJÄRTA –
Sofia Merdovic
- 21 RENSKÖTSEL OCH VATTENKRAFT –
Siri Lundström
- 22 NEDRE DALÄLVEN – OSKATTBARA VÄRDEN –
Lena Steffner
- 26 SVARTÅRUNDAN – SAMTAL ISTÄLLET FÖR
KONFLIKT – *Siri Lundström*
- 28 FRAMTIDA VATTENFLÖDEN – SCENARIO PÅ
GOTT OCH ONT – *Ulf Ljusteräng*
- 31 DET MILJÖJURIDISKA ARBETET 2025 –
Jari Toivanen
- 33 ÄLVRÄDDARNA PÅ WATERKEEPER ALLIANCE-
KONFERENSER – *Siri Lundström*
- 36 VATTENVÄKTARE – *Siri Lundström*
- 37 LOVA-KARTERING LÄGGER GRUNDEN FÖR
RESTAURERING I LULE ÄLVDAL – *Siri Lundström*
- 38 ÄLVRÄDDARNAS FANTASTISKA SPONSORER
2025

Omslag: Vuojatättno mot Akkamagasinet
Foto: Siri Lundström

ÄLVRÄDDAREN utges av Älvräddarnas Riksorganisation med ett nummer årligen. Manuskript, debattinlägg, brev etc är mycket välkomna. Foton, kartor och illustrationer är synnerligen önskvärda.

Medlemskap

Enskild medlem: 350 kr/år
Äldre/ynge: 200 kr/år (t.o.m året man fyller 20 och från 65 år/pensionär)
Familjemedlemskap: 450 kr/år
Stödjande organisation: 500 kr/år

Ordna ditt medlemskap gärna via autogiro. För fler alternativ se vår hemsida. www.alvraddarna.se/medlem

Frågor om sponsring

E-post: info@alvraddarna.se
Telefon: 070-305 22 58

Donera

Vi är tacksamma för alla donationer, stora som små! Älvräddarna har även SWISH 123 471 82 43. Eller till vårt plusgiro 73 65 73 – 7. Går även välja vara helt anonym: alvraddarna.se/stod-alvraddarna/donation.

Minnesgåvor

Älvräddarna har under årens lopp mottagit gåvor från anhöriga och vänner till människor som gått bort. För oss är dessa gåvor mycket värdefulla bidrag till vårt arbete med våra strömmande vattendrag.

När vi mottar gåvor skickar vi ett minnesbrev till begravningsbyrån, som sedan ser till att de anhöriga får dessa. Brevet är utformade på ett stilrent och vackert sätt och oftast brukar de som skänker en gåva lägga till en sista hälsning i minnesbrevet.

Gåvorna kan sättas in in på vårt Plusgirokonto 73 65 73-7 och där anges vilka som skickat gåvan. Det går också att sätta in via Swish 123 471 82 43.

I samtliga fall skickar ni den sista hälsning som ni vill ha med i minnesbrevet till minnesbrev@alvraddarna.se. Har ni frågor kring detta vill vi helst att ni skickar dessa till e-postadressen ovan, eller att ni ringer kansliet på 070-305 22 58.

Redaktion, kansli och huvudadress

Älvräddarnas Riksorganisation,
Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors

Kanslist: Jari Toivanen,
jari.toivanen@alvraddarna.se
Medlem/adressändring:
medlem@alvraddarna.se
Övriga ärenden: info@alvraddarna.se eller
070-305 22 58

Ordförande

Richard Löwall
Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors
Telefon: 070-274 94 95
E-post: richard.lowall@alvraddarna.se

Grafisk design och produktion

Daniel Palm och Siri Lundström

Stort tack!

Till alla som bidragit med texter och bilder i Älvräddaren!

ISSN: 2004-965X

Till vänster: så som det borde vara i alla vattendrag. Till höger: Redaktör och vice ordförande Siri Lundström framför Letsi kraftverk, vid ett av de sällsynta tillfällena då Vattenfall släpper vatten.

Det har varit ett händelserikt år. Nytt är att vi går från papperstidning till digital utgåva. Skälet är kostnader. Vi har ett mycket slimmat kansli, med två anställda på deltid, några bidrar med konsulttid. Och därtill många, många ideella timmar. Vi prioriterar vår kärnverksamhet – arbeta med domstolsärenden och den nationella omprövningen av vattenkraften, NAP (för där avgörs om våra vatten får flöda), folkbilda och löpande administration. En tryckt tidning kostar cirka 100 000 kr, och vi trollar med knäna för att vara så effektiva som möjligt.

Älvräddarna är aktiva i flest domstolsmål av alla miljöföreningar, trots mycket begränsade resurser. Vi har jämnt skägg att hinna med vattenkraftsbranschens kraftiga lobbying, med konsekvenser för våra gemensamma vatten.

Som Ulf Ljusteräng beskriver i Inledaren har sittande regering kraftigt försämrat civilsamhällets möjligheter att agera. Stödet till ideella miljöorganisationer via Naturvårdsverket har decimerats.

När detta skrivs, dagarna före julafton, har inget verksamhetsstöd ännu lysts ut för 2026.

Vi samarbetar nära med andra miljöorganisationer genom *Vattengruppen*. I december 2024 skickade vi ett gemensamt brev till EU-kommissionen som ledde till ett överträdelseärende mot regeringen för hanteringen av våra vatten. Vi deltar också i *Dialoggruppen för Vattenkraftens miljöfond*. Fonden har 10 miljarder kronor för miljöprövning av Sveriges cirka 2 000 vattenkraftverk. Dialoggruppen fattar inga beslut, men arbetar för en så bra process som möjligt.

Året har rymt roliga framsteg. På Sportfiskemässan testade vi uppsökande medlemsvärvning och fick ett par hundra nya medlemmar. Tillsammans med Luleälvens vattenråd har vi genomfört en 19 kilometer lång biotopkartering av Kvarnbäcken i Bodens kommun, med LOVA-finansiering från länsstyrelsen.

Svartårundan markerade ett nytt samarbete över tidigare låsningar.

Därefter följde ett seminarium i Stockholm och en inbjudan som huvudtalare på Arena vattenkraft – branschens årliga konferens.

VattenVäktare, som lanserades i december 2024, får nu ett tvåårigt projekt i Västerbotten med stöd från Postkodstiftelsen. Målet är att engagera unga i vattenvård och praktisk restaurering – som en möjlig modell för fler regioner.

Redaktionen har i år bestått av Ulf Ljusteräng, Siri Lundström och Jari Toivanen. Tidningen kommer sent, och vi hoppas att den ska inspirera till läsning under helgerna.

/Siri Lundström

Donera med swish!

Älvräddarna är tacksamma för alla donationer, stora som små

123-471 82 43

Ett år är snart tillända och Älvräddarnas Riksorganisation (ÄlvR) vaskar fram händelser och avgöranden som nu och framledes kommer att påverka det akvatiska livet. Det ska sägas med en gång; levande vatten är under attack! Tidö-laget har med frenesi demoraliserat intentionerna i EU:s vattendirektiv. Med kirurgisk precision har regeringen nagelfarit förordningar i syfte att torporera miljöförbättrande åtgärder av bland annat obsolet (omodern) småskalig vattenkraft och i övrigt underlätta för vattenkraftbranschen.

”

Staten ska inte bara reglera, staten ska också underlätta. Nu ser vi till att skapa en sundare balans mellan miljövärden och elsystemets behov. Detta är ett av många steg som regeringen har tagit för att stärka kapaciteten i Sveriges elsystem, samtidigt som vi bidrar till att värna den biologiska mångfalden”, säger klimat- och miljöminister Romina Pourmokhtari (L).

En verklighetsfrämmande beskrivning av ett hunsat akvatiskt ekosystem. Att [uttalandet](#) dessutom kommer från ”borglighetens gröna röst” gör inte yttrandet mindre kontroversiellt. I [Naturskyddsföreningens granskning inför valet 2022](#) var slutsatsen att Liberalerna (L) tillsammans med MP och V, hade de högsta miljöpolitiska ambitionerna och (L) utmärkte sig, med marginal, som det borgerliga parti som ville mest. Även om frågorna inte specifikt berörde akvatiska åtgärder* är diskrepansen mellan miljöpolitiska ambitio-

ner och utfall anmärkningsvärd. Liberalerna har en oklanderlig historia som en stark förkämpe för levande vatten, att nu bevittna denna politiska omsvängning är sorgligt.

Genomförda förordningsändringar handlade bland annat om hur avvägningen mellan vattenmiljö och effektiv tillgång på vattenkraftsel ska göras, hur god ekologisk potential ska bestämmas och vilka kriterier som ska gälla för vattenförekomster vid bestämmande av ”väsentligt ändrad fysisk karaktär”. Utan att förloras i juridiken är syftet att underlätta/maximera undantag för vattenkraften och då särskilt möjligheten att förklara vattenförekomster med obsolet vattenkraft som kraftigt modifierat vatten (KMV). Detta helt i enlighet med regeringens promemoria [\(KN2024/01642\)](#) att ”... översynen särskilt ska omfatta en bedömning av om vattenförekomsterna kan förklaras som KMV och om mindre stränga krav kan beslutas” (s 34).

Att förändringarna innebär försämringar för vattenmiljön är – i motsats till klimat- och miljöministerns påstående – ingen hemlighet. I promemorian står att läsa ”... genomförande av EU-rätten (...) kan leda till avvägningar mellan vattenkraften och vatten-

miljön som sammantaget innebär försämringar för vattenmiljön jämfört med att provningarna skulle genomföras enligt nu gällande regelverk, med försämrade förutsättningar att uppnå miljö kvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag (...) förutsättningarna förbättras för att förklara vattenförekomster som påverkas av vattenkraften som kraftigt modifierade vilket medför att lägre krav kan ställas på miljöåtgärder” (s 44).

Regeringens ”skräckscenario”, om inga åtgärder utförs (så kallat nollalternativ), tycker de är förödande:

”Uteblivna ändringar skulle kunna leda till positiva effekter för vattenmiljön i berörda vattenförekomster ...” (s 45).

Men det stannar inte där. Regeringen har uppdragit åt Energimyndigheten och Svenska kraftnät att tydliggöra vattenkraftens betydelse för elförsörjningen på lokal, regional och nationell nivå. Att i dessa orostider klargöra säkerhetsåtgärder kring energiberedskap är säkert relevant, men uppdraget ger också legitimitet till fortsatta villfarelser om att ödrift och dödnätsstart (att starta elnät från strömlöst tillstånd) ska ”rädda” småskalig vattenkraft. Experter har redan avvisat tekniken för nästan all småskalig vattenkraft i Sverige. Liten effekt (svängmassa), saknar reglerförmåga, ofullständiga elnät (reservkapacitet, alltså redundans, saknas vid elavbrott), dyr hjälpkraft (batterier/dieselaggregat för dödnätsstart) och geografiskt spridda kraftverk som ofta ligger långt från prioriterad samhälls-

* Den nationella provningsplanen antogs av riksdagen i juni 2020. Samrådsmöten, högnivåmöten, remisser och riksdagsbehandling var över, stridsyxorna nedgrävda, nu väntade verkstad. Operativt inföll första ”deadline” 2022 för avrinningssområdet (Kilaån) att i domstol prövas mot moderna miljövillkor. Sen gjorde Tidöpartierna med Sverigedemokraterna entré ...

service, är alla evidensbaserade faktorer som talar emot ödrift och dödnätsstart, vilket dock väger lätt i en starkt ideologiserad föreställningsvärld.

Förordningar beslutas av regeringen medan riksdagen beslutar om lagar. Hur oppositionen förhåller sig till nämnda förändringar kommer att visa sig när/om regeringen lämnar en proposition till riksdagen. Oppositionen kan till exempel lämna reservationer i utskottsbetänkandet i Näringsutskottet. Det politiska landskapet med cementerad blockpolitik innebär, på gott och ont, politiska kompromisser. Socialdemokraterna, som är det största oppositionspartiet, står bakom den ursprungliga nationella prövningsplanen (NAP) som de själva var med och beslutade 2018. De har kritiserat regeringens pauser och uttryckt farhågor om att föreslagna ändringar som prioriterar elsystemet på bekostnad av miljökrav går för långt och äventyrar Sveriges förmåga att nå miljömålen och uppfylla EU-rätten. Om ett ev. regeringsskifte leder till att det prekära tillståndet för vattenmiljön kommer att förbättras är i hög grad också avhängigt potentiella samarbetspartner till socialdemokraterna – om (s) inte väljer att liera sig med tidigare meningsmotståndare.

Men EU-kommissionen kan komma att förekomma rättsprocessen om vattendirektivet vad gäller Tidö-lagets krumbukter med förordningar och lagar. Det var nog inte många som såg "EU-kolossen" som en rättskipande vakthund av miljöfrågor när det begav sig vid folkomröstningen 1995. En part att hålla i handen när vår självbild som beskyddare av och föregångare inom miljöområdet har fallerat. I stället för att vara drivande inom miljöarbetet har miljöambitionerna successivt nedmonteras.

Myndigheterna har numera ett tydligt uppdrag; de ska "... beakta möjligheterna att ställa mindre

långtgående krav än vad som följer av miljö kvalitetsnormerna (undantagen) ska nyttjas i den utsträckning det är förenligt med miljöbalken och målen i 26-27 §§ (balans mellan miljö och elsystem)." Vilket manifesteras i [42a § Förordning \(1998:1388\) om vattenverksamheter](#), "Vattenmyndigheter ska se över klassificeringen av och miljö kvalitetsnormerna för (...) ytvattenförekomster (...) Översynen ska särskilt omfatta förutläggningarna för att 1) förklara en vattenförekomst som kraftigt modifierad (...), och 2) besluta om mindre stränga krav (...)."

Regeringen gör undantag till huvudregel, medan EU-rätten (rättspraxis i EU-domstolen) säger att undantag ska tillämpas med försiktighet.

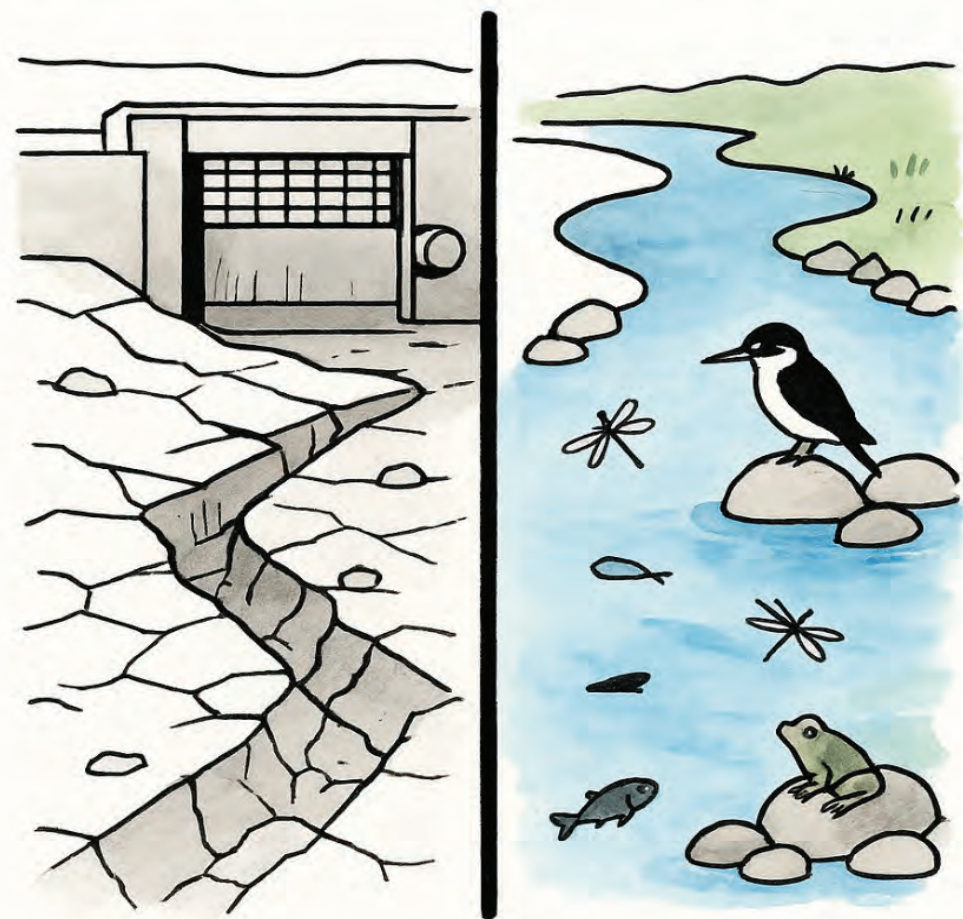
Redan 2007 öppnade Europeiska kommissionen ett överträdelseärende om vattendirektivet mot Sverige på grund av bristande genomförande. Hösten 2024 skickade Älvräddarna tillsammans

med övriga miljöorganisationer en skrivelse till EU-kommissionen, och [i december 2024 inleddes ett nytt överträdelseärende.](#)

I det första ärendet, att verksamheter inte får äventyra icke-försämringskravet, fick regeringen krypa till korset och ändra lagstiftningen.

Det nu pågående ärendet handlar om att Sverige inte i tillräcklig utsträckning säkerställer regelbunden översyn och tillståndsuppdatering av vattenverksamheter. [Regeringens svar](#) är att: "Vårt system är komplext, men summan av alla våra befintliga processer (analys, åtgärdsprogram, tillsyn, omprövning) uppfyller redan kravet på regelbunden översyn."

Att Sverige skulle införa en förordning som uttryckligen säger att "översyn ska ske vart sjätte år" är möjligen ett önskemål från EU-kommissionen, men mindre sannolikt. Regeringen tycker det är bättre att behålla ett snårigt system som är svår att överblicka och som missgynnar en effektiv och rättssäker beslutsprocess.

ÄlvR, med miljöorganisationerna Naturskyddsföreningen, WWF Sverige, Sportfiskarna och Östersjöaxälvar i samverkan, samverkar i en "Vattengrupp" för att informera Europeiska kommissionen om de överträdelser och "kreativa" tolkningar av vattendirektivet som gruppen menar att regeringen har och förväntas lagstiftat om.

Vattengruppen har påtalat långt flera "överträdelser" som rör vattendirektivet än vad som här redovisas till EU-kommissionen. Förhoppningsvis tröttnar kommissionen på regeringens fulspel och tar ärendet från formell under rättelse av överträdelseärende till nästa juridiska nivå; motiverat yttrande, en formell och slutgiltig varning. Anser kommissionen att svaret fortfarande är otillräckligt kan kommissionen besluta att hänskjuta ärendet till EU-domstolen (CJEU).

Här är det läge att stanna upp ett ögonblick och inpränta vikten av engagerade och stödjande medlemmar. ÄlvR är inte starkare än den svagaste länken – medlemmarna!

Vi har att kämpa mot en mycket resursstark intresseorganisation som driver en, måste man motvilligt erkänna, framgångsrik lobbyverksamhet.

I stort som smått baxas beslut bakåt, som tidigare hjälpligt över-

stämde med vattendirektivets syfte. Direktivet var alltså avlovad redan till ett minimum när den nya vattenlagen antogs 1 januari 2019. Bland annat hade kravet på båtnad (11 kap 6 §) "försvunnit". Med båtnad menas att en vattenverksamhet inte får komma till stånd om den inte är samhällsekonomiskt motiverad och får endast bedrivas om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger de skador och olägenheter den orsakar. Meningen var och är att 2 kap 7 § i de allmänna hänsynsreglerna ska "kompensera" borttagandet. Det har gått ... sådär. Att vattenverksamhet som i effekt knappt motsvarar en moped (klass 2, 1 000 W) och omlöp som räknar "spillvattenmängden" i ett fåtal liter (!) per sekund kan beviljas tillstånd säger en del.

Tidö-laget har fortsatt med avlovningen. I en kaskad av försämringar är det lätt hänt att någon försvagning blir mindre uppmärksam. Till den kategorin kvalar **Kammarkollegiet** in, vars roll enligt propositionen [Steg på vägen mot en mer effektiv miljöprövning](#) (s 1) fräntas uppdraget som allmänhetens rättsbevakare vid NAP-prövningar i domstolarna. Enligt beslut ska bara en myndighet, i detta fall länsstyrelserna, bevaka allmänhetens intressen. Länsstyrelserna har många duktiga jurister men saknar en övergripande nationell kunskapsbas

som Kammarkollegiet besitter. De små stegen tyranni ...

Beslutet kommer att innebära att den ideella naturvården får än svårare att bevaka rättsprocesser som rör NAP-prövningar. **Ditt medlemskap ÄR viktigt!**

Men finns det då inget positivt att berätta? Jodå, om ni står ut med en sur backlash ...

[Svenska Kraftnät](#) blev uppmärksammade på att de gjort en felaktig (överskattad) prognos om vilka konsekvenser omprövningarna av vattenkraften kan få på elsystemet. Elproduktionsförlusterna blir med det nya beräkningsunderlaget ungefär en tredjedel **mindre** (!) jämfört med redovisade förluster. Från 4,2 till 1,4 TWh, och från 3,4 till 1,2 TWh beroende på miljöalternativ.

Fantastiskt! Men det har ni väl redan läst om på feta löpsedelsrubriker?

Inte!? Att en sådan positiv nyhet kan gå under radarn säger en del om vilka som har tolkningsföreträde om energipolitiken. Nåväl, i **miljöalternativ D** (som nu bedöms "kosta" 1,4 TWh) har flertalet kraftverk krav på kontinuerligt flöde (minimitappning) vid sidan om turbin. Att jämföra med **alternativ E** (nu 1,2 TWh) utan flödesanpassning. Vattenmyndigheterna bedömer att miljöalternativ D ligger närmast resultatet av normöversynen.

Miljöalternativ	Hydrologisk regim (vattenflöde genom turbin)	Konnektivitet (minimitappning i fiskväg) (vattenflöde spills förbi turbin)
A. 15 procent volymsavvikelse	Högst 15 procent avvikelse från naturlig vattenföring.	1 m ³ /s i fiskväg mellan maj-okt i Bottenvikens och Bottenhavets distrikt, övriga distrikt 1 m ³ /s i fiskväg året runt.
B. 50 respektive 15 procent volymsavvikelse	Högst 50 procent avvikelse från naturlig vattenföring i Klass 1 kraftverk och högst 15 procent avvikelse från naturlig vattenföring i övriga kraftverk	1 m ³ /s i fiskväg mellan maj-okt i Bottenvikens och Bottenhavets distrikt, övriga distrikt 1 m ³ /s i fiskväg året runt.
C. MLQ respektive 15 procent volymsavvikelse	Medellåg vattenföring i Klass 1 kraftverk och högst 15 procent avvikelse från naturlig vattenföring i övriga kraftverk.	1 m ³ /s i fiskväg mellan maj-okt i Bottenvikens och Bottenhavets distrikt, övriga distrikt 1 m ³ /s i fiskväg året runt.
D. Uppskattat enligt vattenförvaltningscykel 2.5	I stor utsträckning minimitappning 5 procent av medelvattenföring, men flera kraftverk är undantagna.	Generell minimitappning genom naturfåra (5 procent av medelvattenföring) och fiskväg inklusive locktappning (5 procent av medelvattenföring samt 5 m ³ /s om 5 procent av medelvattenföring > 5m ³ /s), men flera kraftverk är undantagna.
E. Underlag för 1,5 TWh	Ingen anpassning.	Inga åtgärder i storskaliga kraftverk ⁵⁵ med längre torråra, 5 procent av medelvattenföring i storskaliga kraftverk utan längre torråra, medellåg vattenföring i medelstora kraftverk och i mindre kraftverk.

Tabell 4. Beskrivning av miljöalternativ för att analysera konsekvenser på elsystemet.

Svenska Kraftnät skriver att "de uppdaterade beräkningsresultaten innebär ett resultat som uppvisar en acceptabel påverkan på elproduktion för analys år 2027, dock kvarstår en risk för oacceptabel påverkan eftersom det bland annat kvarstår en stor osäkerhet i behovet av miljöanpassning med anledning av särskilda krav på grund av Natura 2000."

Girigheten är konstant, men resultatet ses ändå som "acceptabel".

Utifrån tabellen menar Svenska Kraftnät att **miljöalternativ A**, med ett flöde som endast avviker 15 %, och som därmed ger förutsättning för **God Ekologisk Status**, " ...är ett extremt utfall av omprövningarna." Detta skulle innebära att vattenkraftens produktion styrs efter naturligt flöde istället för när el efterfrågas. Ett scenario som bör vara målet, men visionen är i nuläget inte realistisk, en åsikt som också delas av ÄlvR.

Miljöalternativ B, med högst 50 % avvikelse från klass 1-kraftverk (21 st) och 15 % avvikelse från övriga kraftverk, samt **miljöalternativ C**, med flödesregim enligt MLQ (medellågvattenföring) för klass 1-kraftverk och 15 % avvikelse från övriga kraftverk, är, enligt Svenska Kraftnät, också "...extrema utfall av omprövningarna." I vilken utsträckning den felaktiga prognosen har korrigerats för miljöalternativ C framgår inte, men alternativet bör vara realistisk i närtid (10–15 år), bland annat utifrån scenariot om ökad tillrinning.

Flödet för konnektivitet (hur arter kan röra sig fritt i ett vattensystem) varierar mellan olika anläggningar och för olika (mål-)arter: lax behöver till exempel 1 m³/s, öring, harr och andra starksimmande arter behöver 0,7 m³/s, medan flödet för svagsimmande arter som gädda, abborre, mört, sik inte bör överstiga 0,4 m³/s (ålen klarar endast 0,25 m³/s).

Sen det sura ...

Svenska kraftnät skickade ut en officiell rättelse 2024-10-18 om de felaktiga prognoserna. Regeringens promemoria [Bättre förutsättningar för vattenkraftens omprövning](#) publicerades den 22 augusti 2024. Regeringen har bekräftat att de nya beräkningarna visar på lägre produktionsförluster, vilket minskar trycket på att snabbt tvinga fram **alla** undantag från miljökraven. Men även om förlusterna är lägre, menar regeringen, att utmaningarna med flexibilitet, reglerförmåga och effekt (inte bara TWh) kvarstår. Syftet med promemorian var främst inriktad på att säkerställa att Sveriges elsystem kan hantera omprövningarna och ge utrymme till att använda de undantag som EU-rätten medger. Regeringens intresse är att värna vattenkraften, det akvatiska livet är sekundärt. Men till syvende och sist avgör domstolarna, de bör (ska) bland annat väga in de nya prognosvärdena vid NAP-prövningarna. En cliffhanger i sammanhanget är också hur domstolarna kommer att beakta [EU:s naturrestaureringsförordning](#).

Om öka flödesregimen i de större älvarna ska uppfattas positiv är dubbelbottnat då orsaken är ett varmare klimat. Fenomenet är mer att betraktas som en "pyrrhuseger" och egentligen inget att glädjas över, men de facto ett scenario som *kan* möjliggöra bättre förutsättningar i många vattendrag – utan energiförluster.

Enligt rapporten [Klimatpåverkningarnas inverkan på vattenkraftens produktions- och reglerförmåga](#) bedöms vattenkraftens produktion i tio (nio) svenska älvar kunna öka med 2,8–4,5 TWh per år i slutet av seklet (år 2100) baserat på simuleringar med 1, 2 och 3 graders ökad medeltemperatur (Energiforsk, rapport 2023:924, s 4).

Om regeringen, med kommissionens överträdelseärende hängande över sig, korrekt imple-

menterar direktivets krav på 6-åriga cyklar kommer vattenförekosterna på sikt att förbättras och vattenflödena öka. Att hela "överskottet" skulle reserveras till turbindrift rimmar illa med vattendirektivet.

Avslutningsvis några goda klappar (länkhänvisningar) att läsa i vintermörkret.

Först ut är Åsa Widéns artikel [Bättre miljö i älven utan förlust i kraftproduktion](#). Ett forskarteam från Umeå universitet visar att vattenkraftverken i Umeälven kan miljöanpassas med relativt små förluster av elektricitet eller till och med utan produktionspåverkan, säger huvudförfattaren Åsa Widén. En [bonussida om artikeln finns här](#).

Lyft blicken! Avveckling av vandringshinder pågår i hela Europa. Den andra artikeln visar att det förra året (2024) var ett **nytt rekordår med 542 rivningar**. Sammanlagt avvecklades dammar och andra vandringshinder i 23 länder.

[En tredje glädjespridare](#) kommer från forskare vid IVL Svenska Miljöinstitutet och Profu (två oberoende miljöforskningsinstitut/kunskapsföretag). Projektet har analyserat ett scenario där krav på bland annat minimitappning ställs på 44 större vattenkraftverk. Slutsats: miljöförbättrande åtgärder vid vattenkraftverken har potential att göra betydande nytta för biologisk mångfald och flera andra ekosystemtjänster knutna till strömmande vatten och vattenmiljön i stort.

Trevlig Julläsning önskar ÄlvR:s styrelse! 🦋

Älven som rann aldeles i onödan

Gunnar Westrin vet hur det känns att försvara en fri älv undan grävskoporna. I skrivande stund kryper tyvärr oron åter längs ryggraden.

Det är många år sedan Råneälven räddades undan destruktionsarbetet. Jag minns hur den lilla gruppen med entusiastiska ungdomar fick för sig att den Ekströmska utredningen skulle krossas, hur hade vi naturligtvis ingen aning om. Förmodligen var vi både stridslystna och sällsynt "blåögda". Några veckor senare kröp det fram att Råneälven i Norrbotten skulle byggas ut med minst tre kraftverk och därtill med en hisklig damm som skulle tillintetgöra det viktiga renbetet för bland andra Gällivare skogssameby.

Några veckor efter ställningstagandet bildades gruppen AMORE – Aktionsgruppen mot Råneälvens Exploatering. Vi sparkade igång föreningen 1976 och tio år senare kunde vi till slut njuta sötman av en föga trolig framgång. Så kändes det när vi i morgontidningen, den 27 november 1986, kunde avnjuta röstförslaget gällande omröstningen i riksdagen. Glada var vi, men om jag ska tala för mig själv så kröp jag på alla fyra. Dessutom tappat tio kilo!?

Debattklimatet

Strategin för att nå ut till allmänheten på den tiden var den absolut viktigaste planläggningen i vår kommande kamp. Organisationen byggdes naturligtvis kring media, framför allt lokalradion och läns-tidningarna. Dessutom, och där tror jag bestämt att debattaftnar i städer och byar, har varit den viktigaste byggstenen för kommande framgångar. På den tiden fanns inte meningsutbyten via datorer och mobiler. Att stå på ett podium och framföra sitt budskap var därför en vital del av att sprida våra intentioner om vattenkraft, framför allt tillsammans med folket utmed Råne älvdal. Det var där allt började.

Vi lärde oss så småningom att "predika" våra åsikter på det personliga planet, oavsett om det satt fem eller 200 människor bänkade. Viktigaste detaljen för ett framträdande var absolut ärligheten, den att allas åsikter skulle respekteras, trots stundtals intensivt motstånd. Dagstidningarna var på tårna och när de inte hörde något från oss, ringde redaktörerna och frågade om vi inte hade något nytt på

gång. I samma veva började insändarna att fullkomligt överbelamra tidningarna. Där fanns både hatet och glädjen, personliga angrepp men också hejarop. Jag har en pärm full med insändare där de flesta orerade å det kraftigaste över våra "galna" åsikter. Vissa tyckte att Westrin skulle låsas in i en jordkällare över vintern utan el.

Efter ett par år märkte vi att grupper inom älvdalsbyarna hade olika åsikter om en utbyggnad eller inte. Visa orter var för och andra emot. Det gick så långt att vi i gruppen blev portade i vissa byar.

– Får vi bara bygga ut älven ska vi se till att folket i byarna får bättre vägar, att vissa orter ska få tillbaka sin saknade poststation, att fisket i älven ska bli bättre, bland annat med utsättningar av lax? Dessutom kommer utbyggnaden att rendera varaktiga jobb till folket! Så illa skroderade utbyggnaderna.

Det där med lax verkade kryptiskt? Vi kollade upp detta och det visade sig vara odlad regnbågslax som skulle sättas ut i bland annat den hiskliga kraftverksdammen?

Viktiga detaljer

Jag får ibland frågan om den mer öppna debatten skulle ha fungerat idag. Svaret är kristallklart, vi hade förlorat! Numera är det snart nog omöjligt att ringa till de politiker man vill ventilera spörsmål gällande exempelvis vattenkraften, avverkningar av fjällskog eller gruvbrytning på känsliga områden. Den smala lyckan för oss var den tid vi levde i, bara att ringa och någon lyfte alltid på luren. Ingen växel där inte. Till och med Olof Palme svarade när vi ringde?!

När vi av någon anledning inte var på turné, pratade vi ihop oss om kommande strategier. Vi anade att debatterna om Råneälven hade spridits över landet och även så till riksdagsledamöterna. Vi fick till och med komma till riksdagens Bostadsutskott i Stockholm och ösa vår galla. Idag är det näst intill en politisk omöjlighet.

Den utvägen öppnade alla dörrar för oss och inom några veckor hade vi kontakt med de viktigaste politikerna i ärendet, framför allt gällande socialdemokrater och moderater, som ville bygga ut. Avslutningsvis om detta kan jag se att dagens demokratiska intentioner har ordentligt naggats i kanten. Myndighetskontakterna har blivit allt snävare. Kvar har blivit insändarsidorna och oftast kommer vi inte längre än dit. Att skriva ett brev och förvänta sig ett svar kan vi glömma.

Demokrati eller inte?

Jag är fullständigt övertygad om att våra stormiga byamöten, där vi kunde mötas kropp mot kropp

med åhörarna, var den rätta strategin. Viktigt därför var att mötas i en gemensam hörsal, där ingen hade chansen att "gömma sig". Öga mot öga, åsikt mot åsikt känns fortfarande vara den rätta taktiken att sprida sina åsikter. Nutida datamöten i grupp känns inte riktigt juste, eftersom kaxigheten kan överskölja intellektet. Man söker helt enkelt den tvivelaktiga tryggheten bakom skärmen?! Långt från publik, gråt och tandagnisslan.

Det duger inte att enbart kontakta lokala politiker. Inget ont om dessa, men i vitala frågor, eller via idoga debatter, måste problemet föras vidare, till riksdag och regering. Vi inom gruppen lade många timmar på att lyfta just den strategin. Mötet i bostadsutskottet öppnade förmodligen de dörrarna.

Plötsligt hade vi blivit politiskt aktiva. När stridigheterna till slut avgjordes till vår fördel i omröstningen i riskdagen, ringde en chef från Vattenfall till mig och önskade få svar på hur vår organisation egentligen hade utformats, med bland annat den omöjliga uppgiften att rädda en hel älv? Minns inte riktigt mitt svar men sammanfattade det hela med att AMORES statuter kommer att förbli hemliga. Mannen i luren tystnade några sekunder, innan han torrt gratulerade till segern. Priset jag fick betala för tio års kamp var bland annat två rapporterade mordhot och två sönderslagna bilar på gården. Dessutom trakasserier mot familjen.

Slöserisamhället

I skrivande stund frapperas jag över hur vårt leverne har utformats. Jag tänker närmast på mat-hållningen och lyxprylarna. När jag växte upp var valmöjligheterna inte ens i närheten av den kommersiella vardag vi lever numera. Jag minns att det fanns Sockerdricka, Portello och Pommac på affären. Dessutom fanns inga godisdiskar på matvaruaffären, utan helgsnasket köptes på kiosken.

Idag dignar affärernas diskar av hundratals olika drycker, på burk eller på flaska. I mitt lokala köpcenter är godisdiskan dessutom längre än brödhyllorna? Här jämte ser jag att valmöjligheterna, oavsett vara eller handel, är på gränsen till hybris. Måste man välja mellan minst femtio olika ryggsäckar när man ska ut på fjällvandring? Ligger demokratins grundbult i en oändlig hög med prylar? Den enorma valmöjligheten, på gränsen till galenskap, kostar mer än det smakar. För att ruljangsen ska fungera tillfyllest behövs mer och mer elström. Inte underligt att politiker börjar nosa på älvorna igen. Det är heller inte konstigt att vi håller på att bli totalt inhägnade av allt fler vindsnurror kring byarna, framför allt i norr.

Det politiska spelet

För en utbyggnad var socialdemokraterna och till en början även moderaterna. Mot destruktionen var bland andra Centerpartiet, VPK och sedermera Folkpartiet. Miljöpartiet, som först kallades

Överst: Råneälven är bevarad. Nederst: Efter tio års kamp kunde vi slå oss till ro.

”De gröna” bildades 1982 och var naturligtvis emot en utbyggnad. Från och med 1985 byttes namnet till Miljöpartiet.

”

Omröstningen i riksdagen skedde under stor dramatik, där motståndarsidan (vi) mot en utbyggnad till slut ’vann’ med siffrorna 161 mot 139. I förlängningen betydde resultatet att Råneälven och en del andra flöden i Ekströmska utredningen kom undan med 22 ynka rösters övervikt.”

Samma natt ringde en besviken moderat riksdagsman till mig och var hörbarligen arg och besviken.

– Nu när ni, konstigt nog, har vunnit kampen om Råneälven får ni för fan ställa upp på oss förlorare och gå ut till folket och predika kärnkraftens förträfflighet!!! Absolut svarade jag, vilket jag naturligtvis inte gjorde!

Innan röstförehavandet i riksdagen var den politiska inställningen något stökig även i Norrbotten; Norrbottens-Kuriren ställde följande fråga: *”Råneälven kommer snart att byggas ut. Hur ser du på det?”*:

S = Konsekvenserna för miljön och ekonomin bör utredas innan man tar ställning till Råneälvens utbyggnad.

M = Vi har föreslagit en kommunal folkomröstning i frågan.

C = Råneälven kommer endast att ge ett marginellt energitillskott. Därför anser vi att Råneälven inte skall byggas ut om de i äldalen boende motsätter sig det.

Vpk = Vi motsätter oss en utbyggnad av Råneälven.

FP = Folkpartiet motsätter sig en utbyggnad av Råneälven.

Kds = Vi tillstyrker en utbyggnad om fulla garantier ges, speciellt för källflödenas områden och samebyarnas intressen måste bevaras. Vi vill att man i studieflyte skall bygga ett strömkraft-

verk, vilket betyder att man leder en viss del av vattnet genom turbiner och samtidigt blir älven orörd.

Mp = Råne älv ska bevaras. Den energin tar vi i stället genom att införa torrsläckning på koksverket i Luleå.

K = Det är helt galet att bygga ut Råne älv. Apk är emot en vidare utbyggnad av älvarna.

SP = Vi är med. Det ger bara några få kilowattimmar, men förstör stora värden.

Det politiska spelet var komplicerat och när omröstningen genomfördes i riksdagen var S plötsligt ensam om att bygga ut älven. Vad hände egentligen med Moderaterna?

Moderaterna gick länge hand i hand med socialdemokraterna, en konstellation som oftast kallades för den ”oheliga alliansen”. Varför M till slut backade kan delvis förklaras med en ryktesspridning, den att Sverige skulle satsa mer på kärnkraften, vilket tydligen glädde

moderaterna. I samma veva pratades om att skrinlägga en fortsättning på kärnkraften??? Därför kan den krassa verkligheten förklaras med att det faktiskt var moderaterna som räddade älven undan katastrofen?

Viktiga kontakter den tiden

Jag har i mina bokhyllor spaltmetrar med pärmar från den tiden. Särskilt intressanta var breven från regeringen. Dessutom hade vi många samtal via telefonen den tiden.

Regeringen, med Olof Palme, finansminister Kjell-Olof Feldt, miljöminister Ingvar Karlsson, jordbruksminister Svante Lundkvist och energiminister Birgitta Dahl.

Dessutom ständiga kontakter med nedanstående. I alla dispyter eller kamper gäller det därför att vidga vyerna och kontaktytorna.

Vattenfall Sverige. Naturvårdsverket. Statens planverk. Kammarkollegiet, Svenska samernas riksförbund. Folkpartiet, riksdag

Överst: Sörforsen i Råneälven mitt i byn, landets längsta skogsälv.

Bild 2: Elevernas "fågelkortlek".

Bild 3: Råneälven är känd för sin utterpopulation.

Bild 4: Harrfisket var och är den stora lockelsen.

Nederst: Råneå ligger djupt inbäddad i tryggheten att älven får leva vidare.

och regionalt. Moderaterna, riksdag och regionalt. Centerpartiet, riksdag och regionalt. Socialdemokraterna, riksdag och regionalt. Vänsterpartiet, riksdag och regionalt. Länsstyrelsen i Norrbottens län. Vattendomstolen. Svenska Naturskyddsföreningen (SNF), Sportfiskarna, WWF, Norrbottens läns naturvårdsförbund och på sluttampen även Miljöpartiet. Ovan nämnda var några viktiga kontaktytor under den tiden.

Det uppväxande släktet

Året var 1972 då jag flyttade till Råneå och påbörjade mitt jobb som nybakad mellanstadie lärare, med en senare fortsättning som metodiklärare och handledare.

Jag visste redan tidigare att Råne äldal var känd för ornitologerna, eftersom storhopen av bland annat sångsvanar och tranor flyttade över byn.

På den tiden fanns inga projektorer i skolan utan vi lärare använde de vackert målade planscherna. En höstmorgon blev det ett hejdundrande trumpetande i skyn ovanför plugget. Tranorna var på väg söderut.

När klassen hade samlats hisgade jag upp en plansch föreställande tranor. Det kändes perfekt eftersom de var på väg söderut. Ingen i klassen visste att det var tranor som planschen visade. Barn som växte upp mitt i tranlandet? Jag blev bedrövad och efter den dagen "snodde" jag en timme svenska i veckan till något som kom att kallas "veckans fågel".

En timme ornitologi i veckan i tre år på mellanstadiet blev till slut en gedigen "kortlek". På framsidan fick eleverna måla en bild, och fakta på baksidan. Detta skulle visa sig vara inkörsporten till ett mer allmänt naturintresse hos eleverna, som avslutades med en

fjällresa till Ammarnäs i klass sex. Dessutom låg skolan nära Råneälven, vilket borgade för många trevliga och lärorika lektioner utomhus.

Dessa mina högst personliga fasoner fortsatte genom alla åren som lärare på skolan.

Vi var bland annat med i en tävling för mellanstadieelever som lanserades av bokförlaget Liber och Världsnaturfonden, med uppgiften att presentera sin närmiljö och komma med förslag till förbättringar. För oss blev det naturligtvis Råneälven för hela slanten. Tävlingen inbegrep även norska mellanstadieklasser och vi kom tvåa. Vissa politiker orerade över att jag hade använt debatt-heta Råneälven som en allmän uppgift för skolbarn. Viss politik fick helst inte dryftas i skolan och absolut inte om Råneälvens vara eller inte?!

Priset var en vacker slant och medalj- och diplomutdelning på Drottningholms slott i Stockholm. Jag fick ta med mig en elev på den resan, vilket blev en tjej som aldrig hade flugit. Prisutdelaren sköttes dessutom av vår kung, vilket var hela resans clou.

Någonstans måste vi väcka intresset för naturen, om inte annat en tillgång när naturresurser ska skövlas. Det var då jag fick idén att det allmänna skolsystemet borde ha ämnet ekologi från klass ett till nian, vilket jag förankrade på skolkontoret i Luleå. Det föll inte i god jord???

Avslutningsvis

Året efter befrielsen stod jag en vacker afton, tungt lutad mot broräcket över Sörforsen mitt i Råneå. Tankarna snurrade och älven tycktes sprudlande glad. Plötsligt stod en äldre man bredvid mig, en vän sedan många år. Han tittade snällt på mig och pekade uppströms.

– Se hur älven rinner där alldeles i onödan! 🌊

Indalsälven – från fjäll till delta

När Vildhussen år 1796 genomförde den ödesdigra tömningen av Ragundasjön och på så sätt skapade Döda fallet, inleddes den mer storskaliga påverkan på ett av vårt lands mäktigaste vattensystem. Timmerflottningen hade i liten skala pågått i ett par decennier, storskogen stod nästan orörd i Jämtland och sågverksindustrin nere vid kusten ropade efter råvara.

Problemet var att timret fastnade i Storforsen, inte långt från Ragunda i östra Jämtland. Hög fallhöjd, stora block ledde till besvärliga timmerbrötar. Trots flottarnas slit blev det stora problem, flottningen gick inte bra. Men med list och hårt arbete lyckades Vildhussen få älven att bryta igenom en grusås och välja en ny, betydligt mer flottningsvänlig väg mot havet. Det öppnade upp för avverkningar och säkrare transport av råvara från Jämtland till kusten och blev på så sätt inledningen till en ekonomisk utveckling av stora mått i Jämtland. Att sedan Ragundasjön tömdes i ett nafs, skapade enorma översvämningar och förödelse längs hela älvdalen och bidrog till det delta som bildades vid mynningen, är en annan historia.

Indalsälven, med en längd på cirka 430 km, är en dramatisk och variationsrik pulsåder som skär genom mellersta Sverige, från karga fjäll till ett vidsträckt kustområde. Den avvattnar huvuddelen av landskapet Jämtland och mynnar i Bottenhavet vid Timrå norr om Sundsvall. Den har sina källor i västra Jämtland: Enan och Handölan, som avvattnar välkända

turistområden vid Sylarna och Helags, möts i Ånnsjön. Norrifrån kommer Kallgrenen. Den startar på norska sidan i flera grenar och följs sedan av stora sjöar: Storrénsjön, Anjan, Jävsjön, Torrön, Juvuln och inte minst Kallsjön. På vägen mot havet passerar Indalsälven orter som Åre, Järpen, Östersund, Krom, Hammarstrand och Ragunda. Mest spektakulär är den särpräglade dalgången i älvens nedersta lopp. Där rinner den i en trång, bergig passage, väl skildrad av Rolf Lidberg i hans fenomenala akvareller. Mynningen i Klingerfjärden utgör ett av Sveriges yngsta och största kustdeltan. Det består av ett nätverk av kanaler, sandbankar och alskogsklädda öar som delvis bildades efter tömningen av Ragundasjön men

som ständigt förändras av älvens sandföreling och landhöjningen.

Indalsälven har flera stora biflöden. Långan, Hårkan och Ammerån rinner in i huvudälven från nordväst och bidrar till att älven vid mynningen har ett medelflöde på 455 m³/s, Sveriges fjärde älv i storlek sett till vattenföreling.

Indalsälven som transportled

De människor som först som rörde sig längs älven nyttjade den förstås för att färdas genom landskapet. Vattnet underlättade förflyttning, även om man skulle uppströms. Tillgången till fisk var dock mycket viktig och på många sätt avgörande. Och då inte bara för de tidiga fångstfolken utan också för samer och så

småningom jordbrukande kolonisationer. Anordningar för att fånga fisk eller på andra sätt nyttja vattendragen, framför allt i åar och bäckar, hade funnits länge. Men allt eftersom jordbruket blev etablerat, byggdes skvaltkvarnar för att mala säd. På så sätt tillkom i liten skala de första fysiska förändringarna av vattensystemet.

Den mer storskaliga påverkan km i samband med timmerflottningen. I stort sett alla rinnande vatten nedströms fjällområdet, inklusive rätt små bäckar, byggdes om till flottleder. Till en början med enkla medel där man tog bort döda träd i vattendraget och delade brötbildande stenar med tillmakningsteknik. Man eldade helt enkelt på de stora blocken och spräckte dem genom att hälla på vatten. Allt eftersom blev tekniken för att rensa flottlederna effektivare. Med spett och så småningom spel, byggde man stenistor. Kilstensmurarna, som bestod av huggen sten hämtad från bergtäkter i närheten, skärade effektivt av älvens vatten från strandskog, vikar och mindre älvgrönar. Dessa murar tillkom vid förra sekelskiftet. Då infördes också dynamiten i hanteringen. Omfattande sprängningar gjordes i sträckor med besvärliga hållformationer och med stora block. Sist på plats var bandtraktorerna. Efter andra världskrigets slut fanns sådana tillgängliga i stor omfattning. De användes framför allt i mindre och mellanstora vattendrag och kunde effektivt omvandla vattendragen till raka kanaler utan brötfästen. Flottningen lades sedan ned successivt från 1950-talet när övergången till lastbilstransport blev möjlig. Först avslutades den i de mindre vattendragen och till sist i huvudälven. 1969 gick den sista "rompan" (slutflottningen) i Indalsälven. Flottningen innebar en omfattande påverkan på älvens fysiska miljö. Även hydrologin förändrades, framför allt i de mindre vattendragen där flottningsdam-

mar byggdes för att dämna och "klunka" ut vatten och timmer. Ett stort problem utgjorde de barkmängder som hamnade i vattendraget. De täckte fiskens lekbottnar och blev till bekymmer även för de vattenlevande insekterna. I dagsläget, mer än 60 år efter flottningens avslutning, genomförs omfattande restaureringsprojekt för att i någon utsträckning återställa den fysiska förändringen av vattendragen.

Vattenkraften i Indalsälven

Vattnets kraft har utnyttjats under lång tid i Indalsälven. Ett stort antal sågverk har funnits längs älven och i älvens biflöden, såväl uppströms som nedströms Storsjön. Sågade trävaror såldes sedan på den lokala marknaden men fraktades också ner till kusten för vidare transport. Färdigställandet av mellanriksbanan 1881 gjorde att sågverksnäringen blomstrade uppströms Storsjön från slutet av 1800-talet. Trävaror fraktades då till Trondheim för att sedan skeppas över till kontinenten och brittiska öarna.

Utbyggnaden av vattenkraften för elproduktion tog fart i de mindre vattendragen från slutet av 1800-talet. Ett mindre kraftverk byggdes också i Hissmofors i älvens huvudfåra 1897. Det nyttjade dock bara delar av vattenföringen. Det dröjde egentligen ända till 1928 innan det första

större kraftverket togs i drift. Då invigdes Hammarforsens kraftverk, vid Hammarstrand i nuvarande Ragunda kommun. Under påföljande decennier byggdes sedan ytterligare ett 20-tal stora kraftverk. I utbyggnadsprocessens första skede prioriterades de bästa lägena för kraftutvinning (koncentrerad fallhöjd) i kombination med förutsättningarna i övrigt för att så enkelt som möjligt åstadkomma stora anläggningar. De sista större kraftverken i vattensystemet var Sällsjö (1966), Stensjön 1968, Olden 1975 och Granbo 1981. Kopplat till kraftverken genomfördes reglering av ett stort antal större sjöar för att öka kraftutvinningen och göra den mer flexibel i relation till efterfrågan av el. Exempel på större reglerade sjöar i Indalsälvens vattensystem är Storrensjön, Anjan, Torrön, Juvuln, Kallsjön, Håckrenmagasinet (ursprungligen fyra mindre sjöar), Burvattnet, Mjölkvattnet, Olden, Landösjön, Näckten, Hotagen, Storsjön och Gesunden. Sammantaget produceras 9,8 TWh i Indalsälven under ett medelår. Det motsvarar ca 15 % av Sveriges vattenkraftproduktion. Unikt för Indalsälven, jämfört med de flesta andra storälvar, är att det från Storsjön och nedströms till havet råder krav på kontinuerlig minimitappning. Minst 50 m³/s skall släppas. Visserligen via kraftverkens turbiner, men ändå. Det ger

Överst: Tännforsen.
Mitten: Ristafallet.
Underst: Kvitsle strömmar.

möjlighet att upprätthålla delar av strömekosystem nedströms kraftverken i den i övrigt helt avtrappade älven. Alger, insekter och fiskarter som kräver strömmande vatten får då en möjlighet att överleva. Ett av huvudkriterierna för en älv – strömmande vatten som kontinuerligt rör sig nedströms – upprätthålls på så sätt. Faktum är att reproducerande bestånd av harr och i några fall även öring, återfinns nedströms en stor andel av Indalsälvens 14 kraftverk i huvudfåran nedströms Storsjön. Här finns alltså tydliga bevis för att utebliven noll-tappning med vatten som ständigt strömmar, har positiva effekter på strömekosystemet.

Kraftverken och regleringsdamarna i Indalsälven ska ju, liksom alla sådana anläggningar i Sverige, förses med nya moderna miljövillkor i enlighet med den nationella planen för vattenkraft. Processen har inletts och förväntas vara klar 2040. För Indalsälvens del inleds de tidigaste prövningarna inte förrän 2035. Det är sedan meningen att alla anläggningar i vattensystemet successivt ska provas. Det utrymme för miljöinsatser som påverkar energiproduktionen har begränsats till 88 GWh, vilket motsvarar drygt 2 % av den totala energiproduktionen i älven ett normalår. Det återstår att se om denna process så småningom kan leda fram till förbättrad miljö i älven i något avseende. Den som lever får se.

Vattenkraft som aldrig blev av

Utbyggnaden av Indalsälven är omfattande. Huvuddelen av de elproduktionsmässigt mest intressanta delsträckorna och biflödena är utbyggda. Antalet kraftverk och dammar är stort. Det finns dock vissa strömsträckor och vissa biflöden som av olika skäl förblivit mer eller mindre oexploaterade.

Åreälven, det vill säga den västra gren av Indalsälven som finns uppströms sjön Liten vid Järpen, saknar kraftverk i huvudfåran. Visserligen finns det några mindre anläggningar i biflöden, men i övrigt är sträckan oreglerad. Det har dock inte sänkts planer. Avsikten var att dämna fjällsjön Ånnsjön rejält samt, i ett annat projekt, leda över vattnet till Storån, Ottsjö och Håckrenmagasinet. Dessa planer avvisades dock.

På samma sätt fanns avsikten att bygga kraftverk vid Tännforsen och Ristafallet samt att även leda över Dammån till Håckrenmagasinet, men inte heller det blev genomfört.

I samband med att dessa älvsträckor sparades spelade av allt att döma turistintressena en betydande roll. Man ville ha kvar vattenfallen som turistattraktioner. Detta var under 1950- och 1960-talen, det vill säga före Åredalens storskaliga expansion kopplad till alpin skidåkning. På samma sätt kom hotellet och turistverksamheten i Trillevallen påverka utfallet när det gäller Ottsjöns reglering. Man var definitivt emot en uppdamning av sjön och det organiserades en resa där Ottsjöborna besökte den reglerade sjön Torrön. Besöket ledde till att byborna sa nej till utbyggnad. Även Kvitsle strömmar, den idag sista fysiskt intakta strömsträckan i Indalsälvens huvudfåra nedströms Järpen, hotades av utbyggnad. Här säger legenden att prästen i den närliggande Mattmars kyrka motsatte sig utbyggnad och spred sitt ord från predikstolen. Kvitsle strömmar är idag ett av Jämtlands läns mest besökta fiskevatten.

Båda övre: Hölleforsen. Nedre: Kyrklaxen i Bispgården.

Under 1970-talet aktualiserades också en utbyggnad av nedre Långan och nedre Hårkan. Båda vattendragen är hårt reglerade i respektive källsjöar men som en följd av deras flacka lopp utan koncentrerad fallhöjd, hade de klarat sig undan utbyggnad. Men nya planer presenterades i slutet av 1970-talet och då skulle de fallhöjder som fanns kvar i åarna utnyttjas. I samband med en ökad studieresa som riksdagens bostadsutskott genomförde i början av 1980-talet och mitt i älgjakten, tydliggjordes det lokala missnöjet med planerna. Bussen omringades av älgjägare som deklarerade sitt missnöje. Sedermera skyddades såväl Långan som Hårkan i Naturresurslagen och så småningom miljöbalken.

Senare, under 1980-talet lanserades också planerna på överledning av den nedersta delen av den oreglerade Ammerån. Ån var då skyddad mot utbyggnad via Naturresurslagen. Striden stod het och det lokala motståndet var omfattande. Även här slutade det med att planerna avskrevs några år senare.

Den senaste älvstriden i Indalsälvens vattensystem gällde ett mindre kraftverk i Långan. Kraftverket, byggt 1918, behövde renoveras och kraftbolaget ansökte i slutet av 1990-talet om nybyggnation och om utökning av såväl damm som slukförmåga. Även här fanns lokalt motstånd. Efter omfattande opinionsbildning, många turer i domstol, kupper, politiska intriger med mera,

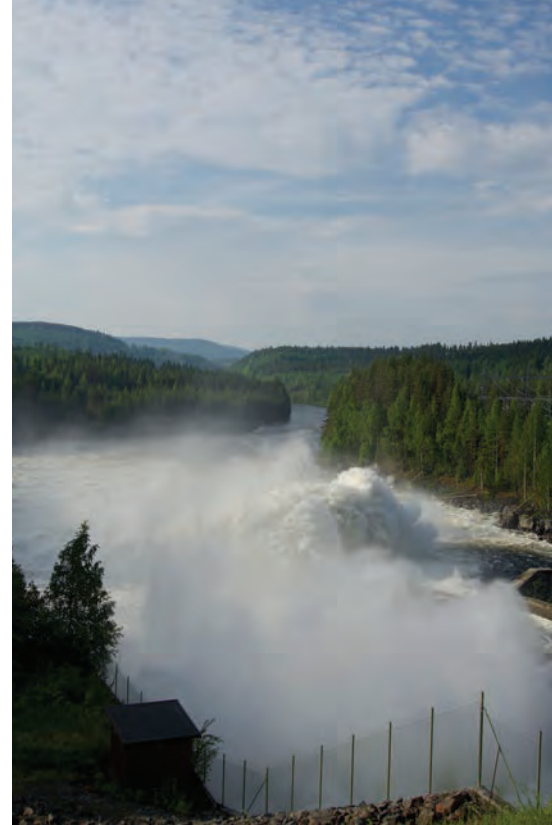
avskrevs planerna och det gamla kraftverket och tillhörande damm revs 2024. Processen tog alltså närmare 30 år.

Laxen i Indalsälven

Fisket efter lax har varit en central del av livsmedelsförsörjningen längs den nedre delen av Indalsälven. Om det är en myt eller inte, att drängarna i gårdarna längs älven fick inskrivet i sina kontrakt hur många dagar de var tvungna att äta lax, är oklart. Klart är dock att man fiskade lax och att fisket hade stor betydelse i bygden. Så pass stor att kyrkan i Fors försågs med en bild av en lax i stället för en kyrktupp 1765. Laxen kunde då vandra upp till Storforsen men där var det stopp. Den utgjorde ett naturligt vandringshinder för laxen. Vildhussens insatser 1796 kom dock att ändra på detta. Efter sänkningen av Ragundasjön och exponeringen av den nya fåren kunde laxen vandra ytterligare 13 km längs älven, till Hammarforsen. Så förhöll det sig till 1930-talet då kraftverket i Stadsforsen byggdes och blev till vandringshinder. Därefter tillkom kraftverken i Hölle och Järkvissle. När sedan Bergforsens kraftverk byggdes 1955 var den naturreproducerande laxens saga all i Indalsälven. Idag upprätthålls ett laxfiske nedanför Bergforsens kraftverk baserat på utsättningar av odlad smolt.

Till sist

Indalsälven är en viktig beståndsdel i det mellan-norrländska landskapet. Den har haft stor

betydelse i historisk tid som transportled och som fiskevatten och proteinkälla. Idag är den i första hand kraftproducent, men också betydelsefull för rekreation och turism. Den är visserligen hårt påverkad men det finns stora miljövärden kvar i flera delar av vattensystemet. En seriös prioritering av framför allt miljöinsatser i anslutning till kraftverk och dammar skulle av allt att döma stärka dess värden ytterligare, förbättra ekosystemfunktioner och fiskemöjligheter samt utöka förutsättningarna för livsmedelsförsörjning. 🌊

Miljörevision hos Tranås Energi – långsiktigt för levande vatten

I september genomförde Älvräddarna miljörevision och platsbesök hos Tranås Energi. Revisionen omfattade bolagets arbete med biologisk mångfald i Svartån och Bulsjöån – två vattendrag där vattenkraft och naturvärden samexisterar.

Revisionen är nu avslutad och rapporten lämnad till Tranås Energi. Till våren 2026 planerar vi att överlämna ett nytt diplom.

Tranås Energi var 2012 det första elbolaget som tilldelades Älvräddarnas miljödiplom för sitt arbete med miljöanpassad vattenkraft. Sedan dess har åtgärder genomförts löpande, och revisionen 2025 visar att bolaget fortsatt utvecklar sitt arbete – ofta med åtgärder som går längre än vad vattendomarna kräver.

Svartån – åtgärder mitt i samhället

Platsbesöket inleddes vid Tranås Energis huvudkontor, som ligger intill Svartån mitt i Tranås. Här finns en denilrånna som anlades för snart 20 år sedan, liksom fiskräknare och restaurerade bott-

nar med lekgrus och större sten nedströms den gamla dammen. Dagen inleddes med ett kort möte med vd Niklas Johansson innan revisionen fortsatte i fält tillsammans med Magnus Lundberg från Tranås Energi.

Även Åsvallehult och Vriggebo besöktes. Dammarna i Svartån åtgärdades redan under perioden 2006–2008, men uppföljning och kompletterande biotopvård har fortsatt. Elfisken och inventeringar visar att åtgärderna nyttjas av fisk, samtidigt som revisionen pekar på behovet av återkommande underhåll för att säkra långsiktig funktion.

Sedan hösten 2021 har Tranås Energi tagit över delar av ansvaret för Svartåns skötsel från kommunen. Målet är att under en tioårsperiod genomföra omkring femtio åtgärder som stärker den biologiska mångfalden, med särskilt

fokus på livskraftiga öringbestånd.

Bulsjöån – vandringsvägar mot Sommen

Revisionen omfattade också Bulsjöån, cirka tre mil söder om Tranås. Här har Tranås Energi tre vattenkraftverk och ett långsiktigt arbete med fiskvägar, omlöp och biotopvård. Under platsbesöket besöktes bland annat Visskvarn, Forsnäs, Oppeby kvarn och Olstorp.

I Olstorpsbäcken finns den hotade flodpärlmusslan, som är beroende av fungerande öringbestånd. Åtgärderna i Bulsjöån har bidragit till att området blivit ett naturreservat tack vare vattendragets naturvärden. Revisionen visar att kombinationen av höjda minimiflöden, fiskvägar och habitatförbättringar stärker hela åsystemets funktion, från Sommen och uppströms.

Revisionens slutsatser och nästa steg

Den genomförda revisionen konstaterar att Tranås Energi bedriver ett strukturerat och långsiktigt miljöarbete. Miljömålen integreras i styrande dokument och åtgärder planeras med uppföljning över tid. Samtidigt lyfter rapporten vikten av fortsatt utveckling av datainsamling, modernisering av fiskräknare och att resurser avsätts för årligt underhåll av lekbottnar och omlöp. Vi planerar att förära företaget ett nytt miljödiplom "2.0".

Revisionen har varit ett givande uppdrag och det är roligt att se Tranås Energis engagemang och arbete. Det visar konkret att elproduktion går att kombinera med ansvar för levande vatten – förutsatt att åtgärderna följs upp, underhålls och utvecklas över tid

Älvräddarna hoppas att fler vattenkraftsbolag följer Tranås Energis exempel. Både genom att miljöanpassa sin verksamhet, och att bjuda in oss som fristående granskare. Det ger en kvalitetsstämpel som är svårslagen. 🌊

Vänster: Bulsjöån, Olstorps naturreservat. Höger, överst: Svartån, Älvräddarna på platsbesök vid Tranås Energis kontor, Siri Lundström, Albin Engstedt, Urban Hjälte. Näst överst, Bulsjöån: Omlöp i Åsvallehult. Två undre, Visskvarns kraftverk, Bulsjöån: Älvräddarna tillsammans med Magnus Lundberg från Tranås Energi. Omlöpet, strax nedströms kraftverket.

Kampen om Europas blå hjärta

Fem sanningar om striden för kontinentens sista vilda floder

När vi tänker på Europas natur ser vi ofta en kontinent där vildmarken är tämjd, skyddad och prydligt förvaltd inom nationalparker. Men bortom denna bild pågår en hård och oväntad kamp i Europas sydöstra hörn. På Balkan utkämpas en strid för kontinentens "sista fritt flödande floder", en strid som ställer lokalsamhällen mot mäktiga ekonomiska och politiska intressen och

Detta är inte en enkel historia om miljöskydd. Det är en berättelse om överlevnad, identitet och rättvisa. Vad händer när den globala strävan efter "grön energi" kolliderar med människors rätt till sitt vatten, sin mark och sin framtid? Vad tvingas vanliga människor göra när systemet som ska skydda dem istället ignorerar deras röster?

Den här artikeln utforskar fem av de mest överraskande och betydelsefulla sanningarna som framkommit ur dessa flodförsvarsrörelser – en kamp som omdefinierar vad det innebär att vara aktivist, en vanlig människa och medborgare i dagens Europa.

1. Den "gröna" energin som dödar floder

Den centrala, paradoxala konflikten är att de *små vattenkraftverken (MHE)* marknadsförs som en del av den "gröna omställningen" – ett förnybara energialternativ i en region som fortfarande är beroende av kol. Enligt *Save the Blue Heart of Europe* från 2024, planeras 3 188 vattenkraftverk i regionen, utöver 1 836 befintliga och 94 under uppförande.

Men verkligheten är allt annat än grön. Experter varnar gång på gång för att den lilla mängd energi som små vattenkraftverken producerar sker till priset av enorma miljöskador.

Bilden som målas upp av lokalbefolkningen är brutal. Små vattenkraftverk fångar levande floder fulla av biologisk mångfald, och tvingar in dem i rör. Det som kommer ut på andra sidan är, med deras ord, "dött vatten" – en livlös sträcka där inget längre kan leva.

I praktiken visar sig projekten sällan gynna vare sig miljön eller samhället. Däremot är de ofta mycket lönsamma för investerare som får statliga subventioner genom så kallade inmatningstaxor, för den el de producerar. Resultatet blir en exploatering där den gröna omställningens språk döljer en rå kapitalism som offerar Europas sista vilda flodekosystem för privat vinst.

2. Motståndet leds av oväntade hjältar

När man tänker på miljöaktivister föreställer man sig ofta etablerade organisationer i storstäder. På Balkan ser verkligheten annorlunda ut. Motståndet leds i stället av människor från landsbygden – många utan tidigare erfarenhet av aktivism.

Särskilt framträdande är kvinnor, ofta äldre, från de samhällen som hotas. Det mest kända exemplet är *Hrabre žene Kruščice* – De modiga kvinnorna från Kruščica – i Bosnien och Hercegovina. För att

stoppa två planerade vattenkraftverk blockerade de en bro med sina kroppar, dag och natt, i 505 dagar(!).

Strategin byggde på förhoppningen att polisen inte skulle använda våld mot kvinnor. Den förhoppningen krossades. Kvinnorna möttes av trakasserier och polisvåld, men vägrade ge upp. Till slut vann de – och belönades med det prestigefyllda [EuroNatur-priset](#).

Rörelserna har brutit med bilden av landsbygden som passiv eller bakåtsträvande. I stället har de formulerat en inkluderande, ekologisk patriotism – en kärlek till platsen som bygger på solidaritet snarare än splittring.

3. Kampen för vatten är en kamp för rättvisa

Det som börjar som en miljöfråga utvecklas snabbt till en kamp mot systematiska orättvisor. I skan handlar inte bara om förstörda ekosystem, utan om övergrepp på grundläggande demokratiska rättigheter.

Mönstret är återkommande i hela regionen:

- **Exkludering:** Lokalsamhällena utestängs helt från de beslutsprocesser som direkt påverkar deras liv och försörjning.
- **Fusk:** Tillstånd utfärdas baserat på föråldrade eller förfalskade data, ofta utan ordentliga miljökonsekvensbedömningar.
- **Korruption:** Investerare använder politiska kontakter för att få koncessioner och kringgå lagen.

Kampen blir därmed ett motstånd mot privatiseringen av gemensamma tillgångar som vatten och natur. Som forskaren *Aida Kapetanović* uttryckt det har flodkampen blivit en kamp för ekologisk rättvisa – ett försvar av både miljön och "överlevnaden och livet i våra länder".

4. Ett system byggt för att ignorera medborgarna

Varför tvingas människor blockera vägar och maskiner med sina kroppar? Och om det inte finns en annan väg att strida för rättvisa i dagens Europa? Svaret är att de institutionella och juridiska vägarna ofta är stängda. Även om det på papperet finns lagar och föreskrifter om miljöskydd, ignorerar lokala politiker dem för att gynna investerare och kortsiktiga vinsten.

Ett tydligt exempel kommer från Nordmakedonien och kampen

för floden **Došnica**. Där, liksom i många andra fall, används ett förenklat tillståndsförfarande. Istället för en fullständig *Miljökonsekvensbedömning*, som kräver offentligt samråd och debatt, godkänns projekten baserat på ett dokument som kallas för "Elaborat". Dokumentet tillåter myndigheter att fatta beslut bakom stängda dörrar, helt utan insyn från de berörda.

Samtliga 98 aktiva små vattenkraftverk i Nordmakedonien har byggts med hjälp av dessa "elaborat", vilket kringgår offentligheten och strider mot europeiska normer som Århuskonventionen. När de officiella kanalerna sviker finns det bara ett alternativ kvar för medborgarna: att lita på sina medmänniskor och offra sin tid och hälsa genom direkt blockad. Blockader som de i Dadince (Serbien) och vid floden Neretvica (Bosnien och Hercegovina) är inte ett förstahandsval, i stället är det den sista vägen när demokratin har misslyckats.

5. Solidaritet över gränserna

Det mest hoppfulla som vuxit fram ur kampen är den gränsöverskridande solidariteten. På Balkan är floder ofta nationsgränser – som *Una*, *Sava* och *Drina*. Ändå har lokala protester vävts samman till en regional rörelse.

År 2021 bildades alliansen *Odbranimo r(ij)eko Balkana* – Försvara Balkans floder – som samlar 30 lokala initiativ. Solidariteten är praktisk, inte symbolisk. När byn Dadince blockerade vägen för att skydda sin flod reste kvinnorna från Kruščica dit för att stötta. När Komarnica hotades i Montenegro kom stöd från hela regionen.

"Floder flyter och korsar alla gränser", säger aktivisterna själva.

Kampen för Balkans floder handlar därför om mer än ekologi. Det är en kamp för demokrati, rättvisa och självbestämmande – och ett tydligt budskap till Europa: en rättvis grön omställning kan inte ske utan de människor som lever med och av den natur som ska skyddas. 🌊

Inkludering av renskötseln i vattenkraftens omprövning

Vattenkraftens konsekvenser för renskötseln, åtgärdsförslag och myndigheternas skyldigheter

TEXT: SIRI LUNDSTRÖM

Renskötsel och vattenkraft

– vägledning för bättre inkludering i omprövningen

I mars lanserades forsknings- och vägledningsrapporten [Inkludering av renskötseln i vattenkraftens omprövning](#), som belyser hur renskötsel och samiska rättigheter kan inkluderas i den pågående omprövningen av vattenkraftens miljötillstånd. Rapporten är framtagen i samarbete mellan Stockholm Environment Institute (SEI), Luleå tekniska universitet, Svenska Samernas Riksförbund (SSR) och Sametinget, med finansiering från forskningsrådet Formas.

Sedan 2019 gäller nya regler i Sverige som kräver att äldre vattenkraftstillstånd ska omprövas för att leva upp till moderna miljökrav den [nationella omprövningen av vattenkraften \(NAP\)](#). Vattenkraften är central för elförsörjningen, men har samtidigt haft omfattande ekologiska konsekvenser, bland annat genom fragmenterade älvar och förändrade vattenflöden. Dessa ingrepp har under lång tid påverkat renskötseln, landskapet och den samiska kulturen negativt.

Trots ny lagstiftning finns det brister i hur samiska rättigheter och renskötselperspektivet ska behandlas i omprövningsprocessen. Det har lett till oro för att omprövningen kan upprepa tidigare misstag och ytterligare försvåra möjligheterna att bedriva traditionell renskötsel ([SVT Nyheter](#)).

Rapporten är utformad som en praktisk vägledning, främst för länsstyrelser som ansvarar för regional samverkan inför omprövningarna, men den är även relevant för vattenkraftsbranschen och andra berörda aktörer. Den beskriver hur vattenkraftens reglering påverkar renskötsel och samisk kultur, och lyfter betydelsen av fria älvar, fungerande isar samt naturliga land- och vattenvägar som renskötseln är beroende av.

Vidare presenteras förslag på åtgärder för att minska negativa konsekvenser, exempelvis genom tekniska lösningar, anpassade vattenflöden och förbättrade passager över vatten för renar. Rapporten ger också konkreta råd till myndigheter om hur dialogen med berörda samebyar kan stärkas för att skapa mer rättssäkra och inkluderande processer.

Ett tydligt rättighetsperspektiv genomsyrar vägledningen, där samers ställning som urfolk och nationell minoritet slås fast, med rätt till inflytande över mark- och vattenanvändning.

Genom att integrera renskötselperspektivet i vattenkraftens omprövning kan Sverige ta viktiga steg mot både ökad respekt för samiska rättigheter och större legitimitet i miljöprövningen. Med rätt tillämpning kan vägledningen bidra till att minska konflikter mellan vattenkraftens drift och renskötselns behov – och därigenom stärka både ekologisk hållbarhet och kulturell resiliens i energi- och naturförvaltningen.

[Läs hela rapporten här!](#)

Nedre Dalälven – oskattbara värden

Nedre Dalälven är av UNESCO utpekad som ett biosfärområde – en global modell för hållbar utveckling för framtida generationer. Området skyddas av naturreservat, Natura 2000-områden, en nationalpark samt riksintressen för natur, kultur och friluftsliv. Enligt miljöbalken får vattenkraftverk, vattenregleringar eller vattenöverledningar för kraftändamål inte utföras i Dalälven nedströms Näs bruk.

Vattenkraft och reglerande dammar har sedan början av 1900-talet skadat ekosystemen i Nedre Dalälven, vilket riskerar att utrota havsvandrande arter i Dalälven. Kraftbolagens underlag till domstolsförhandlingar i NAP-processen, om fortsatt tillstånd för vattenkraften, innebär (föga förvånande) att förutsättningarna för kraftproduktion ska förbli densamma..

Undantag på grund av energiargument i Nedre Dalälven från vattendirektivet och svenska miljökrav vore omdömeslöst. Havsvandrande arter vid Älvkarlebyfallen, Lanforsarna, Båtforsarna, Bredforsarna, Gysingeforsarna och Tyttboforsarna hyser oskattbara värden. Natur, kultur och friluftsvärden för framtida generationer av en restaurerad älvsträcka trumfar värdet av den promille el som Nedre Dalälven genererar

i förhållande till Sveriges totala elproduktion.

EU:s naturrestaureringsförordning syftar till att återställa livsmiljöer och ekosystem, att bevara och stärka bestånd av arter som riskerar att minska eller dö ut. Förordningen kräver bland annat att minst 25 000 km vattendrag i Europa ska återställas till fritt strömmande vattendrag före 2030. I första hand genom avveckling av dämmen och återställande av naturliga vattenregimer. För Sverige innebär detta att ytterligare åtgärder krävs för att uppnå vattendirektivets mål för livsmiljötypen ”större vattendrag”, dit Dalälven räknas. Åtgärder enligt förordningen ”bör fokusera på områden med mycket högt värde eller mycket hög potential för biologisk mångfald”, kriterier som med råge uppfylls i Nedre Dalälven.

Nationella restaureringsplaner

ska beskriva vilka åtgärder som krävs för att nå målen i förordningen, en plan som ska lämnas till EU 2026. Nedre Dalälven med 170 km fritt strömmande vatten bör ingå i Sveriges åtgärdsplan, som också skulle säkerställa vattendirektivets krav på god ekologisk status, uppfyllande av art- och habitatdirektivet samt Miljöbalkens miljömål.

Natur- och kulturmiljön vid Älvkarlebyfallen har tillhört kronan/staten i århundraden. Innan det första kraftverket byggdes i Älvkarleby 1912-1915 var normalfångsten av havsvandrande lax i Dalälven årligen 50-70 ton. Efter kraftverksbygget var laxfångsterna några få ton per år. Laxfisket skadades trots att älven fortfarande flödade fritt i den naturliga fiskvägen; Kungsådran. De havsvandrande arterna kunde vandra uppströms och nå större lekom-

Bredforsen torrläggs 1979.

Natur-, kultur- och friluftsvärden sträcker sig långt utanför biosfärområdet. Stor potential finns för en regional, nationell och internationell besöksnäring men också livsmedelsförsörjning. Redan kring förra sekelskiftet var Älvkarleby en internationell turistattraktion innan kraftverksbygget förstörde Älvkarlebyfallen och därmed laxfisket. Nedre Dalälven kan bli en förebild och ett uppmärksammat exempel på hållbar samhällsutveckling världen över - att i praktiken genomföra syftet med UNESCO:s biosfärområde.

råden i Lanforsarna, Båtforsarna, Bredforsarna, Gysingeforsarna och Tyttboforsarna. Anledningen till Dalälvsloxen minskning var massdöd vid nedströmsvandringen, orsakad av ett enda kraftverk i

Samtidigt som staten via Vattenfall byggde ut vattenkraften med ett sjätte aggregat i Älvkarleby i slutet av 1980-talet konstaterade Fiskeriverket att kompensationsodling av havsvandrande arter är komplex. I slutet av 1980-talet var Dalälvsloxen allvarligt utrotningshotad enligt Fiskeriverket. Myndighetens scenario om utrotning

prisförändringar på marknaden. Vattenfall ombildades till bolag 1992 och har genom en mängd fastighetsbildningar övertagit tidigare av staten ägd allmän mark och byggnader inom Älvkarlebys fallområden. Vattenfall AB värderade 1995 kronolaxfisket till en engångssumma om 10 000 kronor. Vid den tiden omfattade lax och öringsfisket 30-40 ton per år i Älvkarleby och betraktades då som ett av Europas bästa sportfiskevattnen värt hundratals miljoner.

Som förvaltare av laxfisket har Vattenfall vanvårdat fisket. Älvsbottnarna i huvudflödet har muddrats släta mellan kraftverken i Nedre Dalälven. Nya dammar skapar torrfåror vid sidan av kraftverken. Vattenföringen i torrfåror är utelämnad till elnätets förmåga att balansera fluktuationer per timme. Nedre Dalälven erbjuder inte längre några naturliga livsmiljöer. I Kungsådran, den spillra som finns kvar för naturlig lek för havsvandrande lax och öring, tillåter Vattenfall VIP-sportfiske under fiskens lektid. De senaste 30 åren har instängd havsvandrande lax och havsöring dött i massor när de hoppat mot dammarnas betongväggar. Idag består lax och havsöringsfångsterna i Älvkarleby av några få ton per året.

Dammarna vid Storfallet, Mellanfallet och Kungådran behöver avvecklas. Livsmiljöerna i Kungådran behöver restaureras. Gamla foton kan tjäna som målbilder när forsackar ska återställas.

Laxfisket förstördes av vattenkraftverket i Älvkarleby 1915 (Kungsådran utanför bild till vänster).

Älvkarleby.

Enligt 1913-års vattendom, som fortfarande gäller (!), ska fiskefrämjande åtgärder vidtas så att Dalälvsloxen inte utrotas. Men laxtrappor och rikligt med vatten i Kungsådran hjälpte inte lax och havsvandrande öring att överleva. Kompensationsodling för den hotade Dalälvsloxen utvecklades från slutet av 1920-talet av Fiskeriverket. I början av 1960-talet till 2000-talet, då även havsvandrande öring kompensationsodlades, fångades 30-40 ton om året av Dalälvslox och havsvandrande öring.

låg inom 30 år, trots kompensationsodling, om inte radikala åtgärder av livsmiljö vidtogs. Ett konstaterande som nu är 40 år gammalt. Några betydande fiskefrämjande åtgärder har inte vidtagits av vattenkraftbolagen. Tvärtom har hårdare reglering införts med vattenregimer som per timme följer

Turisthotellets brygga vid Älvkarlebyfallen innan kraftverksbygget.

Karta från 1912 över Älvkarlebyfallen med "Järnvägsparken" innan kraftverket byggdes.

Återskapande av Järnvägsparken, en naturpark med badplatser vid järnvägsstationen, kan återuppstå om dammarna avvecklas i Älvkarleby.

Naturrestaurering av Nedre Dalälven (avveckling av regleringsdammarna)

Natur- kultur- och friluftslivsvärden har under lång tid dokumenterats i Nedre Dalälven. Otaliga dokument med inventeringar och förslag till åtgärder kan användas vid ett restaureringsprojekt i Nedre Dalälven. Därtill finns riktlinjer för mark och vatten inom natur-, kultur- och rekreationsändamål på kommunal, regional och nationell nivå.

En restaurering av Nedre Dalälvens sötvattens ekosystem innebär att alla vandringshinder avvecklas. Sex kraftverk i Nedre Dalälven behöver anpassas till ovan nämnda EU-förordning, direktiv och svenska miljömål. Älvens huvudflöde har styrts om för att flöda genom kraftverkens turbiner i Älvkarleby, Lanforsen, Untra, Storgysingen och Söderfors. Ett sjätte mindre kraftverk finns vid Gysinge bruk. Nedre Dalälven påverkas också av uppströms regleringar, de ingår inte i första NAP-prövningen.

Totalt behöver drygt 20 vandringshinder och reglerande

dammar avvecklas, varav de flesta är små med bara några meters fallhöjd. När dammarna har avvecklats kan kraftverken stå kvar som strömkraftverk, med årstidsbaserad naturlig vattenregim. Muddrade älvbottenar behöver återställas med stora block och stenar, som finns kvar vid stränderna. Där regleringen skapat gyttejöväckta sten- och grusområden bör den ursprungliga älvbotten återställas med natursten och dito befintlig lekgrus luckras fram.

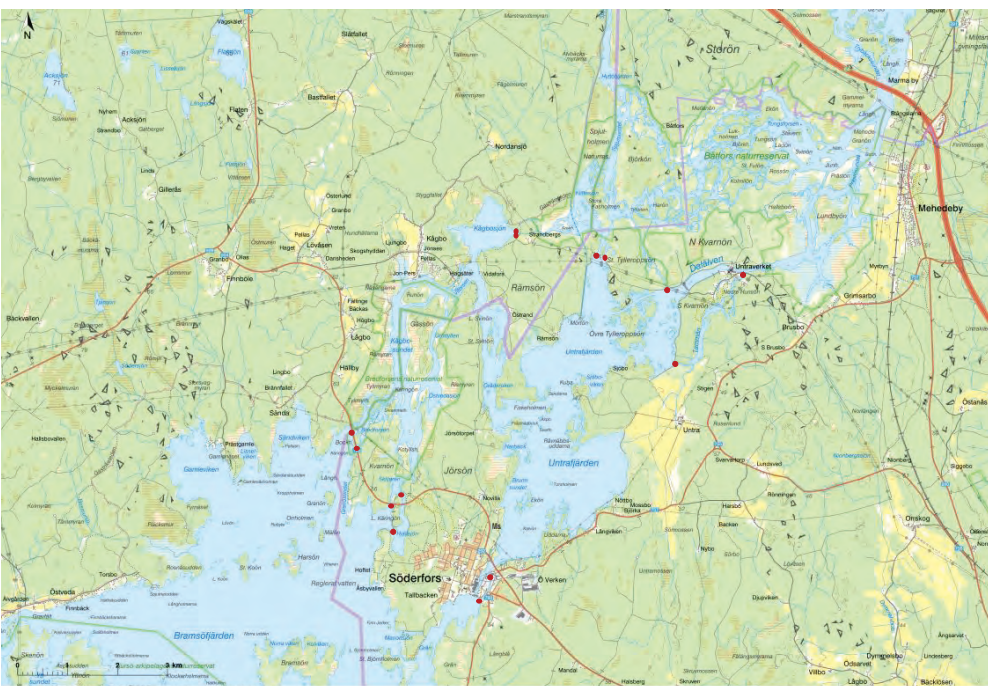
När Vattenfall byggde ett nytt kraftverk 1979 vid Söderfors styrdes Dalälvens huvudflöde om från västra till den östra sidan.

Kanalen vid Söderfors kraftverk måste öppnas som vandringsväg förbi kraftverket. Foto av inloppet till kanalen innan kraftverket byggdes 1979 (Upplandsmuseet).

Bredforsen blev en torrfåra med minimitappning och fisktrappa. En fantastisk örings- och harrförelkomst försvann. Båtforsområdet drabbades av onaturlig vattenföring nedströms, med ömsom torrläggningar och översvämningar. Fem reglerande dammar för Söderfors kraftverk behöver avvecklas och kanalen vid Söderfors kraftverk måste öppnas som fiskvandringsväg.

Båtforsområdet påverkas också av regleringen i Storgysingens och Untra kraftverk. Storgysingens kraftverk behöver avvecklas för att säkra vattenföringen i Båtforsområdet liksom fyra dammar i Untrafjärden och Kågbosjön. Tammån, nu med en spillra vatten

Kartan visar ett tiotal vandringshinder och reglerande dammar som måste avvecklas vid restaurering för fritt strömmande vatten från Hyttön och Marmafjärden till Bottenhavet.

Alla dammar vid Söderfors kraftverk måste avvecklas till förmån för fritt strömmande vatten i Bredforsen.

Tammån invid Untra kraftverk måste öppnas som fiskväg.

Fiskväg för lokala örings- och harrbestånd fungerar inte. Dammen måste avvecklas.

Storgysinge kraftverk måste avvecklas för att vattnet till Båtforsområdet ska strömma fritt.

Dammarna vid Lanforsens kraftverk behöver ersättas av naturliga forsackar som reglerar strandlinjen i Marmafjärden och Storfjärden.

Kartan visar tolv dammar och hinder som behöver avvecklas, från Näs kraftverk till Hyttön och Marmafjärden.

från huvudflödet, måste öppnas som fiskpassage förbi Untra kraftverk.

I Spjutkanalen vid Hyttön måste befintlig vägtrumma ersättas med en bro som möjliggör fri passage från Spjutkanalen till Dalälven via Lerån och Tångsån. Vid Askön, intill Lanforsens kraftverk, behöver reglerdammar till kraftverket avvecklas och forsackar anläggas för att hålla lämpliga vattennivåer i Storfjärden och Marmafjärden. Två hinder och en vägbank påverkar flödet mellan Hålldammen och Dalälven och slutligen måste det strömmande vattnet tillåtas rinna runt Älvkarleö.

Finansiering

Elkonsumenter och skattebetalare har i decennier genererat mervärdet till vattenkraftbolagen. Enligt EU:s och svensk miljölagstiftning gäller PPP-principen, dvs att verksamhetsutövaren ska betala för de skador som verksamheten orsakar på naturen (Polluter Pays Principle). Att bolagen bidrar till att restaurera den biologiska mångfalden i Nedre Dalälven är därför både rimligt och rättssnligt.

En levande, fritt strömmande älv med återetablering av lax, havsöring, flodpärlmussla, ål, nejonöga med tillhörande ekosys-

tem har ett långt större samhällsekonomiskt värde än den el som kraftbolagen producerar i Nedre Dalälven. Ett naturrestaureringsprojekt för Nedre Dalälven, i enlighet med EU-förordningen, öppnar upp för domstolen att väga in ett ytterligare miljöargument i NAP-processen.

Avslutning

I ett större perspektiv är restaureringen av Nedre Dalälven viktig för att stärka förvaltaransvaret av områdets natur-, kultur- och friluftsvärden. Naturrestaurering av Nedre Dalälven har också en stark koppling till uppströms ligande vandringshinder. Vissa arter i Dalälven, som nu är nära att försvinna på grund av vattenkraften, har existerat i 70 miljoner år. En respektfull och ödmjuk inställning till vattenmiljöerna i Dalälven skulle visa vägen framåt och ge hopp för kommande generationer.

En bra start på den resan är den 23 maj 2026, då "world fish migration day" infaller. Nedre Dalälven - ett naturrestaureringsprojekt i världsklass!

<https://www.worldfishmigrationday.com/>

Lena Steffner
Älvräddarna Nedre Dalälven

Svartårundan

– samtal istället för konflikt

I maj 2025 genomfördes en historisk, gemensam studieresa med nyckelaktörer inom svensk vattenförvaltning – Svartårundan. Aktörer, som i decennier stått på motsatta sidor i vattenkraftsdebatten, satte sig i samma buss för en gemensam tur i området runt Tranås i Småland.

Älvräddarna var en av arrangörerna, tillsammans med Vattenkraftens miljöfond, Länsstyrelsen i Jönköping och vår tidigare motståndare Svensk vattenkraftförening (SVAF). Vi tycker definitivt inte lika i några grundläggande frågor. Men vi vill båda ha en fungerande juridisk prövning av vattenkraften, och att samverka tror vi ger ett bättre slutresultat än att "kriga" i varsin ringhörna. Svartårundan var ett försök att skapa förståelse där låsningarna varit som störst.

Fyrtio personer från kraftbolag, myndigheter och ideella organisationer deltog i rundturen. Under två dagar besökte vi både dammar och vandringshinder som ska miljöprövas inom ramen för NAP – nationell miljöprövning av vattenkraften – samt verksamheter utanför NAP.

Upprinnelsen till Svartårundan är Älvräddarnas medverkan i Vattenkraftens miljöfunds dialoggrupp. Där har behovet av fördjupade möten och samtal blivit tydligt. Noån, Svartån och Bulsjöån valdes som exempel för att där finns en spännvidd av exempel – från vandringshinder och regleringsdammar som ännu inte miljöanpassats, till genomförda åtgärder (se artikel om miljörevision av Tranås Energi). Vi fick se reella problem och vandringshinder i Noån, och i de andra två åarna småskaliga kraftverk som samsas med stora ekologiska värden och lokalt engagemang.

Samtalen under dagarna handlade om juridik, produktionsförluster, tillståndprocesser, men också om ansvar, tillit och verkliga konsekvenser. Kraftbolag fick höra hur det är att leva vid ett vattendrag som förlorat sin funktion.

Natur- och fiskeintressen fick ta del av de tekniska och ekonomiska realiteter som vattenkraftsägarna brottas med. Oenigheten finns kvar – men den är synlig, begriplig och möjlig att förhålla sig till.

I oktober, efter Svartårundan, arrangerade vi i planeringsgruppen en uppföljande konferens i Stockholm, med ett femtiotal deltagare. Många kom från myndigheter, liksom från bransch och civilsamhälle. En riksdagsledamot, Rickard Nordin (Centern), deltog i panelsamtal tillsammans med oss huvudtalare. Svartårundan användes som gemensam referenspunkt till eftermiddagens gruppssamtal: Vad har vi lärt oss? Vad krävs nu för att den nationella omprövningen av vattenkraften, ska komma igång igen efter regeringens 29 månader långa paus, bli effektiv och det verktyg för både ekologisk återhämtning och energitrygghet som det var tänkt?

*Föregående sida: Svartårundan samlade aktörer från kraftbolag, myndigheter och civilsamhälle. Laxberg vid mynningen till Sommen, nybyggd miljölösning av Tekniska verken.
 Överst denna sida: Vandringshinder i Noån, ej åtgärdat ännu.
 Andra uppfifrån: 20 meter höga Stalpet i Svartån är södra Sveriges högsta vattenfall, strax före dess utlopp i sjön Ralången.
 Tredje uppfifrån: Uppföljande konferens i Stockholm där erfarenheterna från Svartårundan togs vidare till myndigheter och politiken. Representater i panelsamtal, från vänster Länsstyrelsen, Sportfiskarna, Älvräddarna, HaV, Riksantikvarieämbetet, SVAF, Vattenkraftens miljöfond, Centern.
 Underst: Älvräddarna som en av huvudtalarna på Arena vattenkraft – ett ovanligt men betydelsefullt möte mellan bransch och miljörelse.*

Ytterligare ett efterspel följde när Älvräddarna bjöds in som en av huvudtalarna till Arena vattenkraft i Göteborg – energibranschens årliga konferens, arrangerad av Energiföretagen. Att en miljöorganisation med tydlig kritik mot rådande system lyftes fram i detta sammanhang var i sig ett tecken på att något hade förskjutits. Svartårundan har visat att dialog inte är ett hot, utan en förutsättning för lösningar.

Älvräddarna betonade att NAP är ett unikt svenskt guldgläde: sänkt fastighetskatt, en miljöfond på tio miljarder kronor och möjlighet att återskapa liv i hundratals vattendrag – om processen tillåts fungera. Men också att samverkan måste vara verklig, transparent och mer jämlik, samt leda till faktiska åtgärder i vattnet, inte fastna i juridiska rundgångar.

Svartårundan var början på ett samtal som länge saknats. Ett samtal där olika intressen möts i verkligheten – inte bara i debattartiklar och domstolshandlingar. 🌊

Framtida vattenflöden – scenario på gott och ont

Varmare klimat på våra breddgrader kommer, enligt vetenskapligt samstämmiga bedömningar, att generera mer nederbörd.

Mer nederbörd ökar flödena i vattendrag, ökade flöden genererar mer el-energi, mer el-energi ger större möjligheter till ekologiskt anpassade flöden ... kanske. Det senare är ett påstående, som rimligen bör infrias med stöd av vattendirektivets krav på regelbunden översyn, dvs att vattenförekomster som i nuläget inte uppnår *God Ekologisk Status* (GES) ska, enligt direktivets 6-åriga cykler, vidta åtgärder för att (minst) nå GES om ändrade förhållanden medger detta. Beviljade tillstånd för vattenkraftverk, med/utan tillhörande dammar, som idag baseras på nödvändiga undantag från GES (samhällsviktig tillgång på el) ska alltså underordnas regelbundna översyner, med GES – och regionala Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram – som primär målbilder.

Att Sverige inte vill kännas vid kravet på regelbundna översyner (6-åriga cykler) är, som nämnts

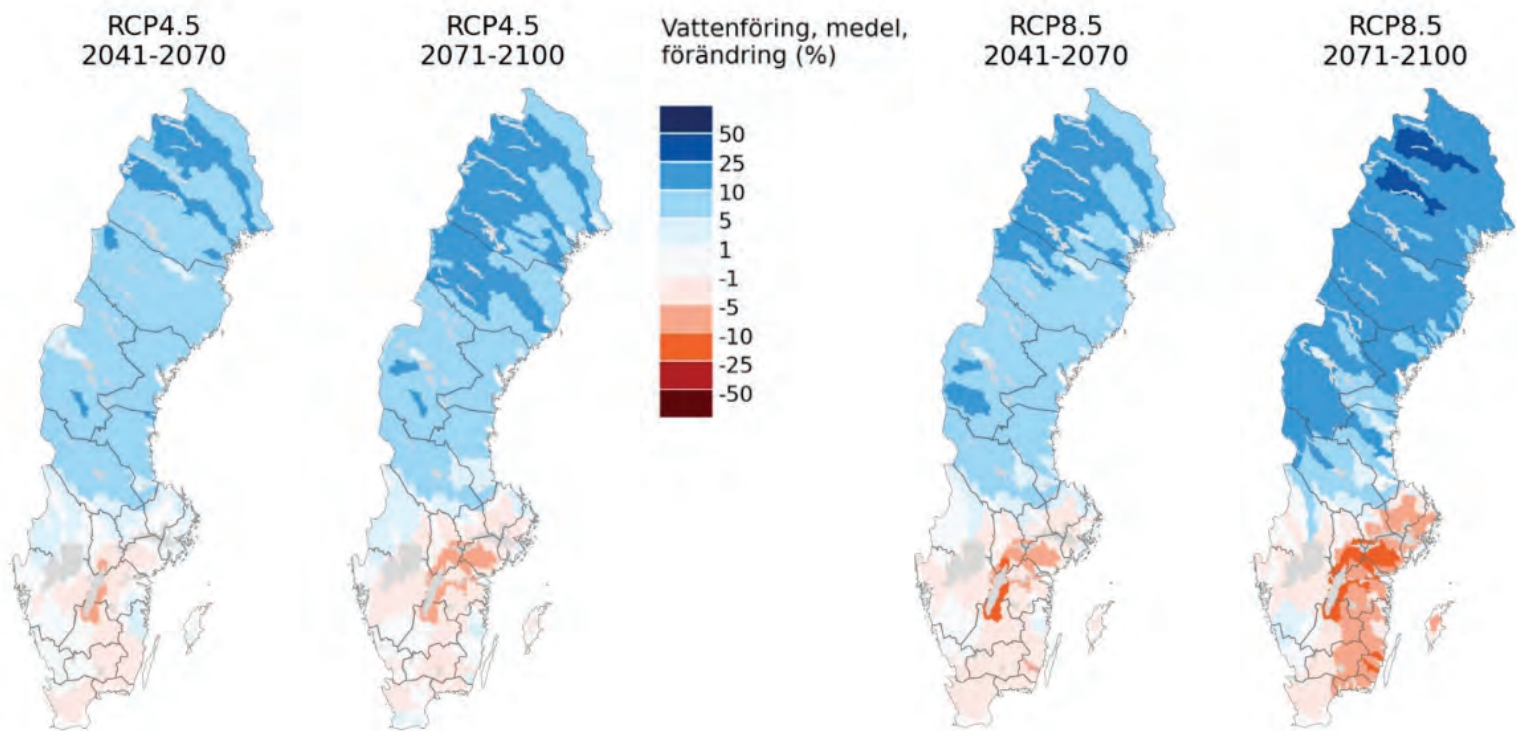
i ledaren, nu föremål för ett överträdelseärende hos EU-kommissionen. Regeringen gör vad den kan för att försvåra effektiva granskningar och hävdar att; *”våra system är komplexa, men summan av alla befintliga processer uppfyller kravet på regelbunden översyn.”* Villfarelsen (?) som Sverige kanske vill förmedla till verksamhetsutövare är att ett tillstånd, som generellt gäller i 40 år, är hugget i sten. Tillståndet, att få bedriva kraftproduktion, ligger fast men villkoren för verksamhetens bedrivande, exempelvis artpassager (faunavägar), ändrade flödesbestämmelser, minimitappningar etc, är föränderliga.

Ökande vattenflöden, bra men ...

Rubriken, framtida vattenflöden – scenario på gott och ont, tar var en förklaring. Kombinationen av en sannolikt ökande elproduktion och därmed bättre tillstånd av den akvatiska miljön (förutsatt att

villkor ändras) kan tyckas vara en särdeles gynnsam konstellation. Men bakomliggande scenario förskräcker.

Uppvärmningen leder till fler varma perioder, färre dagar med minusgrader, mindre is och snö samt förlängd vegetationsperiod vilket medför en ökad avdunstning, som i sin tur leder till lägre vattenflöden sommartid. Nederbördsmönstren förändras och den extrema nederbörden ökar. I ett varmare klimat förändras också vattenföringens variation under året. I slutet av seklet kommer vårfloden i Götaland, södra Svealand och i norra Svealand de flesta år att utebli och i Norrland kommer vårfloden inträffa tidigare och vara mindre. Det blir vanligare med höga flöden i Götaland, södra Svealand och delar av de norra fjälltrakterna. Längs norrlandskusten, i Götaland och i Svealand blir perioder med grundvattentorka längre. I denna analys exkluderas dessutom de biologiska effekterna

Förändring i medelvattenföring för perioderna 2041–2070 och 2071–2100, jämfört med tidsperioden 1971–2000 enligt scenarierna RCP4,5 och RCP8,5. I de östra delarna av Götaland och Svealand sker en minskning av medelvattenföringen då ökningen i avdunstning är större än ökningen av nederbörd. I västra Götaland och sydöstra Svealand väntas ingen tydlig förändring sett över ett år. Källa: klimatologin nr. 74, 2025, sid 61–62.

RCP står för Representative Concentration Pathway (Representativ Koncentrationsväg) inom klimatforskning, vilket är scenarier som beskriver framtida växthusgaskoncentrationer och deras påverkan (strålningsdrivning).

RCP4,5 och RCP8,5 står för förväntade temperaturökningar på grund av växthuseffekten. RCP4,5 är ett måttligt scenario med utsläppsbegränsningar, medan RCP8,5 är ett "värsta tänkbara" scenario med fortsatt höga utsläpp. RCP4,5 resp. RCP8,5 anger inte en exakt siffra för temperaturökningen utan ett spann (den slutliga uppvärmningen beror på hur känsligt klimatsystemet är). Men de värden som oftast anges i IPCC-rapporter som sannolik global medeltemperaturökning är för RCP4,5 cirka 2,0–3,0 °C resp. cirka 4,0–5,0 °C eller mer över förindustriella nivåer i slutet av seklet, år 2100.

Källa: [Risken för översvämningar vid sjöar och vattendrag förändras i varmare klimat, SMHI, uppdaterad 2025-10-17.](#)

på såväl terrestra (landbaserade) som akvatiska ekosystem.¹

En varmare atmosfär innehåller mer fukt vilket innebär att nederbörden vanligtvis ökar, en nederbörd som storleksmässigt skiljer sig mycket åt mellan olika platser och över året. Observationer av nederbörd visar att årsmedel-nederbörden har ökat i Sverige; från cirka 600 mm i mitten av 1970-talet till närmare 700 mm de senaste decennierna. Årsmedel-nederbörden varierar mycket från år till år, men en tydlig trend är att de nederbördsrikaste åren inträffat de senaste decennierna och att de nederbördsfattiga åren blivit färre, en trend som i framtiden förväntas öka i hela landet.

På våra breddgrader dominerar

¹ Källa: [SMHI; klimatunderlag för klimat- och sårbarhetsanalyser, klimatologin nr. 74, 2025, sid 5.](#)

västlig eller sydvästlig vindar vilket medför att mer nederbörd faller i landets västra delar än i de östra. Som framgår av figuren ovan är det tydligt att mest nederbörd faller längs med Västkusten och närliggande områden samt i den norrländska fjällkedjan. Platser där i princip all storskalig vattenkraft är belägen.

Vad ökade flöden kan betyda för tio (nio) svenska älvar

Hur klimatförändringar kan påverka vattenkraftens produktions- och balanseringsförmåga har beskrivits av Energiforsk i ett projekt där den förändrade tillrinningen har analyserats i tio olika svenska älvar vid tre olika uppvärmningsnivåer jämfört med förindustriella nivåer; 1,5, 2,0 och

3,0 graders global uppvärmning i slutet av seklet, år 2100. Projektet har inkluderat älvarna; Luleälven, Skellefteälven, Umeälven, Ångermanälven, Indalsälven, Ljungan, Ljusnan, Dalälven, Göta älv (senare exkluderad från analysen) och Lagan. Tillsammans representerar dessa älvar ungefär 90 % av både installerad effekt och dess bidrag till elproduktionen.

De hydrologiska analyserna visar att i ett varmare klimat sker det en generell ökning av den totala tillrinningen från de snödominerade älvarna, vilket innebär en ökad potential för vattenkraftsproduktion över året. Som tidigare nämnts visar scenarierna också minskande och tidigare vårflostoppar jämfört med idag, alltså en över året plattare tillrinningsprofil. Bortom de produktions-

Vattendrag	GWL1,0°C	GWL2,0°C	GWL3,0°C
Luleälven	+6,7	+8,9	+13,9
Skellefteälven	+2,8	+6,8	+9,4
Umeälven	+5,6	+7,8	+11,2
Ångermanälven	+4,7	+6,8	+9,4
Indalsälven	+4,5	+6,5	+8,1
Ljungan	+5,3	+7,3	+7,2
Ljusnan	+6,2	+8,5	+7,8
Dalälven	+4,7	+6,9	+5,1
Lagan	+0,5	+0,8	-1,9

Förändring i total tillrinning summerat per älv för de olika uppvärmningsnivåerna. Uttryckt i procent.

GWL (Global Warming Level) beskriver konsekvenser när en viss uppvärmningsnivå uppnås.

RCP (Representative Concentration Pathway) = scenarier som beskriver vilket utsläppsscenario en viss uppvärmning leder till.

mässiga effekterna decimeras även vattendragens översvämmande gödseffekt, ett livselixir för strandzonens diversifierade fauna och flora.

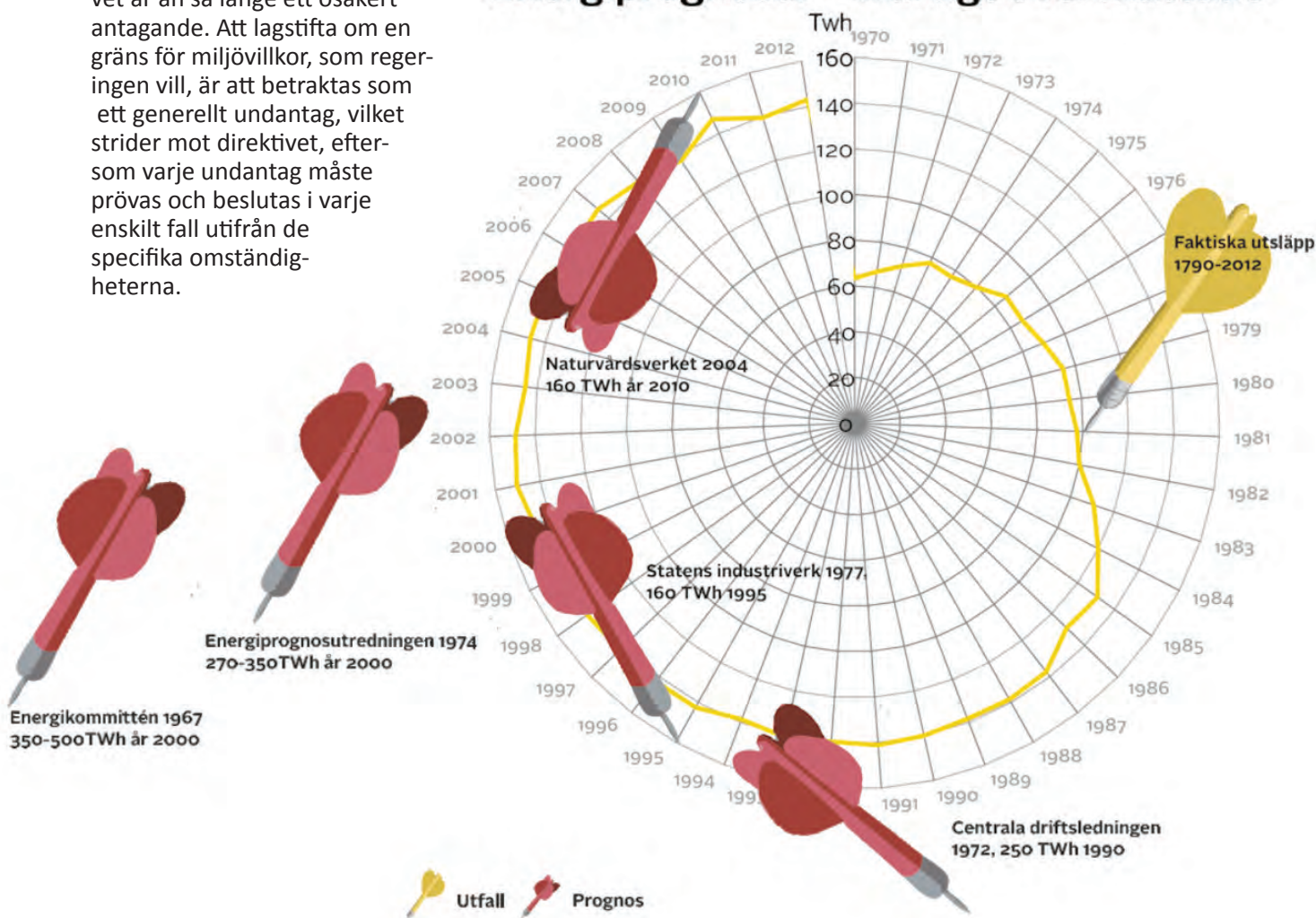
Analysen tar fasta på den nationella riktlinjen för maximalt produktionsbortfall, 1,5 TWh, som uttrycks i den nationella planen. Huruvida den "vattenförlusten" är kompatibel med vattendirektivet är än så länge ett osäkert antagande. Att lagstifta om en gräns för miljövillkor, som regeringen vill, är att betraktas som ett generellt undantag, vilket strider mot direktivet, eftersom varje undantag måste prövas och beslutas i varje enskilt fall utifrån de specifika omständigheterna.

Mer el-energi men ...

Den genomsnittliga årsproduktionen stiger mellan 3–12 % i alla älvor bortsett från Ångermanälven (förblir konstant) och Lagan (sjunker). Totalt för nio älvor (Göta älv exkluderad) förväntas produktio-

nen öka med 2,8–4,5 TWh/år vid olika uppvärmningsnivåer vilket motsvarar en ökning på 4–7 %. Vad gäller balanseringsförmågan indikerar analyserna att den inte minskar i ett framtida varmare klimat.

Energiprognoser - kraftigt överskattade

... också en ökad el-efterfråga

Energiforsk antar att efterfrågan på el i Sverige ökar till 240 TWh, vilket kan jämföras med dagens 140 TWh. En ökning som, utöver dagens el-efterfråga, inkluderar ny el-energi från elektrifiering av industri- och transportsektorn. Scenarion om ökad energianvändning, dvs all energi, har historiskt en närmast usel träffsäkerhet, och med facit i hand har energiprognoserna alltid visat sig vara överskattade.²

Då som nu tycks hänsynen till energieffektivisering och teknikutveckling vara av underordnad betydelse. Nu var det förmodligen inte ett projektmål att djupare analysera den framtida elanvändningen men en rad om EU:s direktiv om energieffektivisering (EED) tillika byggnaders energiprestanda (EPBD) hade varit på sin plats. Två centrala pelare i EU:s klimatpolitik och Gröna givnen, med målet att kraftigt minska energianvändningen och koldioxidutsläppen.

Det förstnämnda direktivet (EED, Energy Efficiency Directive, Direktiv 2023/1791) ställer bindande mål för medlemsstaterna att minska sin slutliga och primära energianvändning. Ett av de viktigaste kraven är en årlig ny energibesparing genom att införa energieffektiviseringsåtgärder. Det andra direktivet (EPBD, Energy Performance of Buildings Directive, Direktiv 2024/775) fokuserar specifikt på att göra byggnadssektorn mer energieffektiv och klimatneutral. Det viktigaste målet för detta direktiv är att alla nya byggnader från och med 2030 (nya offentliga byggnader från 2028) ska vara nollutsläppsbyggnader (ZEB), alltså en mycket låg energianvändning.³

² Källa: Sveriges Natur 2015-01-01.

³ Källa: [Energiforsk; klimatförändringarnas inverkan på vattenkraftens produktions- och reglerförmåga, rapport 2023:924, sid 4, 29, 34, 72, 75 och 89.](#)

Det miljöjuridiska arbetet 2025

Under 2025 har Älvräddarna fortsatt utveckla sitt arbete kring vattenkraft och vattenförvaltning. Insatserna har styrts av var behoven varit som störst: vattendrag där ekologiska värden riskerat att gå förlorade, där gällande rätt inte fått genomslag eller där avgöranden kunnat få betydelse även utanför det enskilda ärendet. Resultatet är parallella domstolsprocesser, yttranden och analyser, där samma grundfråga återkommer: hur säkerställs att miljöbalken och EU:s vattendirektiv får genomslag?

När vattenkraften provas rättsligt

En central del av arbetet har bestått i pågående mål i mark- och miljödomstolarna samt i Mark- och miljööverdomstolen. Vi har klivit in i flera ärenden där frågor om försämringsförbudet, miljökvalitetsnormer, undantag enligt vattendirektivet och prövningstider riskerat att hamna i skymundan. I flera mål har dessa frågor förts fram först efter att civilsamhället engagerat sig.

Ett tydligt mönster är spänningsfältet mellan bindande EU-rätt

och nationella styrdokument. Riktlinjer, vägledningar och den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften (NAP) ges ofta en tyngd i beslutsfattandet som de inte är avsedda att ha, på bekostnad av krav som följer av lagstiftning och rättspraxis.

Vid sidan av domstolsmålen har organisationen arbetat med vattenförvaltningens struktur. Analyser har gjorts av hur miljökvalitetsnormer och klassificeringar används, hur undantagsregler tillämpas och hur försämringsförbudet hanteras i prövningarna. Ett omfattande underlag har också lämnats till vattenmyndigheterna, där systematiska brister i normtillämpningen pekas ut och juridiska bedömningar ibland kopplas loss från den faktiska ekologiska situationen i vattendragen.

En annan fråga i flera mål gäller prövningstider för vattenkraften. I vissa fall har tider upp mot 30 år föreslagits, trots att vattenförvaltningen bygger på sexåriga cykler och EU-rätten kräver att försämring motverkas utan oskäligt dröjsmål. I yttrandena lyfts den rättsliga konflikten mellan dessa långa prövningstider och bindande miljömål.

Piteälven och nationalälvskyddet

Piteälven är ett exempel på hur ett vatten snabbt kan hamna i centrum för viktiga juridiska frågor. Flera mål med direkt koppling till älven har på kort tid fått stor betydelse, och ytterligare ärenden väntar. Här har ett omfattande yttrande lämnats där resonemang enligt miljöbalken och EU:s vattendirektiv kopplats till konkreta ekologiska konsekvenser i älven.

Målen med koppling till Piteälven är principiellt viktiga eftersom de rör mer än en enskild nationalälv. De aktualiserar vad nationalälvsstatus ska innebära i en tillståndsprövning. Ett sådant skydd måste få genomslag i prövningens utfall: i domstolens motivering, i villkorsutformningen och i bedömningen av försämringsförbudet och miljö kvalitetsnormerna.

I Yxern nådde processen Högsta domstolen men återförvisades utan möjlighet till avgörande. Det faktiska skyddet fick i stället säkras genom tillsyn via länsstyrelsen – **tack vare Älvräddarnas** anmälan. Ärendet visar tydligt hur rättsliga och tillsynsmässiga spår ibland måste användas parallellt för att åstadkomma skydd.

I Vaskabäcken pågår ett bergtäktsmål, handlagt i Mark- och miljööverdomstolen. I målet har allvarliga brister i miljökonsekvensbeskrivningen påtalats. Älvräddarna har därutöver uppmärksammat hur aggressiva rättsliga utspel riskerar att verka avskräckande på allmänhetens deltagande i miljöprocesser, i strid med Århuskonventionen. Dessa frågor har förts fram både till domstolen och i lokal media.

Organisationen har även varit engagerad i ärenden som rör flera andra vattendrag runt om i landet, bland annat Rolfsån, Ätran, Lagan, Testeboån, Mieån och Harmångersån. Ambitionen har varit att medverka i så många NAP-relaterade

mål som möjligt, eftersom dessa sätter ramarna för vattenkraftens villkor. Resurserna har dock inte räckt till att täcka alla ärenden, och flera har passerat utan att en fullständig juridisk genomgång varit möjlig. Det har inneburit svåra prioriteringar mellan frågor som samtliga egentligen krävt uppmärksamhet.

Stort ansvar

En betydande del av arbetet har också utspelat sig i den offentliga debatten. Flera debattartiklar och utspel från aktörer med starka kraftintressen har innehållit påståenden som inte stämmer med gällande rätt eller etablerad kunskap om vattenmiljön. Att granska, juridiskt analysera och bemöta sådana texter är tidskrävande och sker utan garanti för publicering.

Trots detta har resurser lagts på att bemöta de mest problematiska beskrivningarna, för att felaktiga juridiska påståenden inte ska få stå oemotsagda.

Arbetet har bedrivits med begränsade resurser men med ett konsekvent och metodiskt angreppssätt. Det juridiska arbetet har burits av ideellt engagemang, erfarenhet och en tydlig ambition att hålla ihop rättsliga bedömningar med faktiska ekologiska förhållanden. Flera frågor hade annars riskerat att aldrig bli föremål för seriös rättslig prövning. Trots begränsad tid och ekonomi har ansvar tagits för att centrala miljö- och vattenrättsliga frågor lyfts och prövas inom ramen för gällande rätt.

Älvräddarna på Waterkeeper Alliance-konferenser

Internationellt samarbete för levande vatten i en tid av klimatförändringar. Älvräddarna är del av det globala nätverket Waterkeeper Alliance, med över 300 grupper i nästan 50 länder.

Vartannat år arrangerar [Waterkeeper Alliance](#) en global konferens, och vartannat år träffas grupper regionalt. För vår del tillhör vi Europa/Mellanöstern.

Hösten 2024 deltog Älvräddarna i den globala konferensen Water and Climate Global Conference i Milwaukee, Wisconsin. Under fyra intensiva dagar samlades omkring 250 Waterkeeper-organisationer från 19 länder för föreläsningar, workshops och erfarenhetsutbytte kring vatten, klimat och miljö rättvisa.

Älvräddarna representerades av Richard Löwall (ordförande), och Siri Lundström (vice ordförande). Deltagandet möjliggjordes tack vare stöd från Waterkeeper Alliance, vilket vi är mycket tack-samma för.

Klimat, vatten och naturbase-rade lösningar

Konferensen hade temat "Water & Climate" och fokuserade på hur klimatförändringarna påverkar

vattenmiljöer världen över – men också på lösningar. Ett av de mest uppmärksammade inslagen var föreläsningen om bävrars roll i landskapet. Genom sina dammbyggen kan bävrar stabilisera vattenflöden, minska effekterna av extremväder och samtidigt gynna biologisk mångfald och ekosystemens motståndskraft.

Flera sessioner tog också upp hur strategisk miljökommunikation kan användas för att nå beslutsfattare och skapa politisk förändring. Andra handlade om ekonomiska styrmedel för att bromsa fossilberoende och om hur lokala klimatanpassningsprojekt kan finansieras och skalas upp.

Särskilt inspirerande var föreläsningen om hur bävrar återställer vattendrags biologiska mångfald och klimattålighet. Bob Boucher, "BäverBob", beskrev hur bävrars dammbyggen stabiliserar vattenflöden, vilket främjar biologisk mångfald och gör ekosystemen mer motståndskraftiga mot klimatförändringarnas extrema väder.

Samtal om vatten, historia och ansvar vid Menomonee River. Urfolks kunskap lyftes fram och en ceremoni hölls av Mark Denning, medlem av Oneida-nationen i Wisconsin. Han höll ett tal om regionens historia och berättade om vikten av att skydda våra floder och natur, samtidigt som en blåhäger flög över oss i solskenet..

Människorätts- och miljöjuristen Steven Donziger deltog digitalt och berättade om rättsprocessen mot Chevron och riskerna för miljöförsvare.

Miljörättvisa vs rättssystemet

Ett starkt, djupt berörande inlägg var föredraget med människorätts- och miljöjuristen **Steven Donziger**, som deltog digitalt från New York. Donziger har under decennier representerat samhällen i Amazonas som drabbats av omfattande oljeföroreningar från Chevron. Trots att företaget dömts att betala skadestånd på 9,5 miljarder dollar har domen aldrig verkställts.

I stället har Donziger själv utsatts för rättsliga angrepp, husarrest och fängelse – en process som FN:s arbetsgrupp för godtyckliga frihetsberövanden bedömt strida mot internationell rätt. Hans berättelse blev en påminnelse om de stora risker som miljöförsvare världen över möter, och om behovet av starkare internationellt skydd för dem som försvarar natur och mänskliga rättigheter.

Vatten och urfolkskunskap

Under ett gemensamt fältbesök vid Menomonee River höll Mark Denning från Oneida-nationen ett tal om platsens historia och relationen mellan människa och vatten. Samtalet vävde samman klimat, natur och ansvar med urfolkskunskap och långsiktigt förvaltarskap.

Fortsatt arbete regionalt, i Europa och Mellanöstern

Det internationella samarbetet fortsätter. I januari är det dags för Waterkeeper-organisationer från Europa och Mellanöstern att samlas i London. Senast det var ett regionalt möte var det i Sverige, och hölls i Norrbotten.

I London kommer gemensamma strategier, påverkansarbete och samverkan över nationsgränser att stå i fokus. Det är viktigt för att stärka nätverken och skyddet av vattenmiljöer även i vår del av världen.

Planering för mötet pågår. Waterkeepergrupperna kommer att dela vårt arbete och erfarenheter internt. Externa talare kommer att berätta om lax, om [Östersjöns ambassad](#) under bildande, om [Inner Development Goals \(IDG\)](#) och om [FN:s nätverk Conscious Food Systems Alliance](#), som också arbetar utifrån de inre utvecklingsmålen.

För Älvräddarna är engagemanget i Waterkeeper Alliance en central del av det långsiktiga arbetet för levande älvar, sjöar och kustvatten – i Sverige och globalt.

Mer information om Waterkeeper Alliance finns på organisationens webbplats, <https://waterkeeper.org/>

Waterkeeper Alliance globala konferens 2024 i Milwaukee. Deltagare från Waterkeeper-organisationer världen över samlade under Water and Climate Global Conference. Konferensen kombinerade föreläsningar, workshops och erfarenhetsutbyte kring vatten, klimat och miljörättvisa. Några var särskilt engagerade och tatuerade sig med Waterkeepers logga under konferensen. Samverkan över regiongränser. Längst ner: möte mellan Waterkeeper-organisationer från Europa.

VattenVäktare – att vara vattnets röst

I december 2024 lanserade vi initiativet VattenVäktare – en öppen inbjudan att engagera sig för levande vatten, biologisk mångfald och fungerande ekosystem. Nu tar vi ett stort steg framåt.

Till vår stora glädje har **Postkodstiftelsen** beviljat projektmedel för ett samarbete med högsta-dieskolor i Västerbotten under 2026–2027.

Projektet riktar sig i denna första fas till elever i Dorotea, Vilhelmina, Storuman och Sorsele. Ungdomarna får både kunskap om varför biologisk mångfald i vattenmiljöer är avgörande och möjlighet att själva delta i konkreta åtgärder. Totalt siktar vi på att omkring 350 elever kommer att delta.

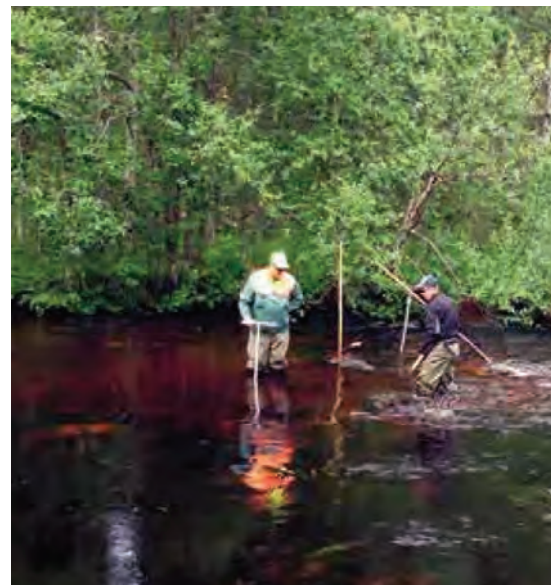
Upplägget kombinerar teori och praktik. I skolan får eleverna föreläsningar och workshops om vattnekologi, biologisk mångfald, vandringshinder och den nationella omprövningen av vattenkraften, NAP. Därefter flyttas lärandet ut. Under fältdagar deltar eleverna i restaurering av små vattendrag, där de med handkraft återskapar strömhabitat, lekbottnar och skydd för fisk och andra vattenlevande arter. Arbetet sker enligt **Hartijoki**-metoden – en låg-intensiv, pedagogisk och ekologiskt beprövad restaureringsmetod.

VattenVäktare är också ett sätt att stärka civilsamhällets roll. När unga dokumenterar sina restaureringsinsatser och delar sina erfarenheter i lokala dialoger med kommuner, fiskevårdsområden och vattenråd, förs nya perspektiv in i beslutsprocesserna. Det stärker demokratin och kvaliteten i vattenförvaltningen.

Ambitionen sträcker sig längre än projektets två år. Vårt mål är att VattenVäktare ska bli en långsiktig gräsrotsrörelse – där fler generationer, fler platser och fler initiativ kan ta ansvar för levande vatten. Alla kan vara VattenVäktare!

Vill du vara en av oss? Bli det genom att registrera dig som autogiomedlem och därmed stärka vårt långsiktiga arbete. Och/eller gör praktiska åtgärder i ett vattendrag, stort eller litet – och meddela gärna kansliet vad du gjort och var

Tillsammans kan vi bygga ett brett och levande engagemang för strömmande vatten som bär liv för framtiden.

Överst: Jan-Peter Lahall. Mittenbilderna: Mikael Nilsson, Fiskmiljö, Nilivaara FSK (Älvräddaren 2014). Nederst: Lansering VattenVäktare, december 2024.

LOVA-kartering lägger grunden för restaurering i Lule älvdal

Ny verksamhet för Älvräddarna

Med stöd av finansiering för Lokala vattenvårdsprojekt (LOVA) från Länsstyrelsen Norrbotten har **Luleälvens vattenråd** tillsammans med **Älvräddarna** genomfört en biotopkartering. Kvarnbäcken, ett biflöde till Bodträskån som rinner vidare till Luleälven i Bodens kommun, är nu kartlagd. Karteringen är ett viktigt första steg för att kunna planera konkreta restaureringsåtgärder i vattendraget.

Bäcken har inventerats i fält längs hela vattendraget, 19 kilometer inklusive biflöden. Arbetet har omfattat okulär biotopkartering, identifiering av vandringshinder och påverkade sträckor samt elfiske på 27 lokaler för att kartlägga fiskfaunan. Vid elfisket påträffades juveniler av harr, öring, stensimpa och bäckröding – ett tecken på att bäcken kan få ökade ekologiska värden genom restaurering.

Själva karteringen ger ingen omedelbar miljöeffekt, men resultatet innebär ökad kunskap om var åtgärder gör mest nytta. Flera sträckor pekades ut där restaurering kan förbättra strömförhållanden,

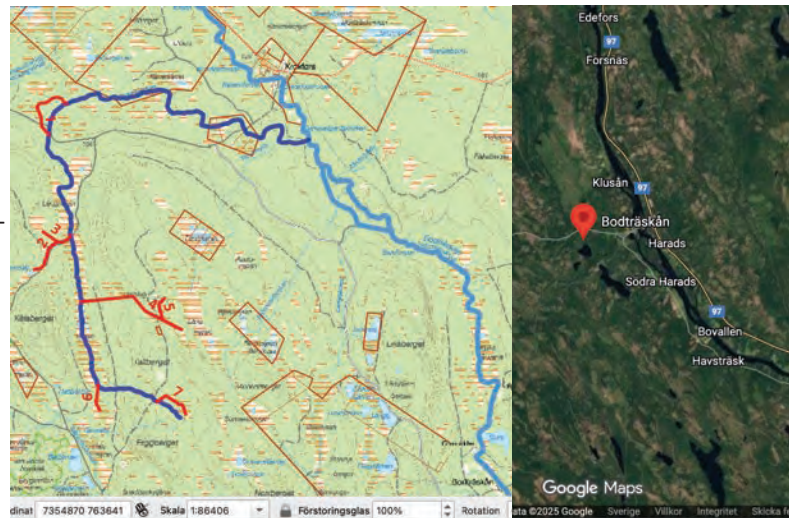
skapa nya lekområden och stärka konnektiviteten i vattensystemet. En raserad och övergiven reglerdamm identifierades som ett särskilt viktigt åtgärdsområde, cirka två kilometer uppströms från utloppet i Bodträskån.

Markägare längs Kvarnbäcken är intresserade av fortsatt arbete, och en ny LOVA-ansökan planeras med fokus på restaureringsåtgärder. Därmed kan Kvarnbäcken på sikt utvecklas till ett mer levande vattendrag – till nytta för både biologisk mångfald och lokalsamhälle.

Karta: Kvarnbäcken i Bodens kommun har stor ekologisk potential. LOVA-karteringen visar flera sträckor där restaurering kan stärka biologisk mångfald och konnektivitet.

Mitten: Elfiske utfördes på 27 lokaler. Juveniler av harr, öring, stensimpa och bäckröding hittades.

Nederst: En övergiven reglerdamm.

ÄLVRÄDDARNAS FANTASTISKA SPONSORER 2025 – STORT TACK!

Guldspansorer

Edgeflyfishing

Fisheco

Flugkastningsgänget -
Camp Igge

Färlin Media AB

Icehotel AB

Icemakers AB

NORDIC Door AB

PI (Π) Fly Vatten och
Fiskevård AB

Söders Sportfiske

Silverspansorer

ABU Garcia AB

Alriks Rörningsteknik AB

Arctic Adventure

Bo Pensionat

Borås Sportfiskeklubb

C&R Restaurang

Danielsson Flyreels

Dano Fly

Dogger

Emskede Sportfiskeklubb

Fiskeshopen Mörrum AB

Färjestadens Cykelaffär AB

Jighead AB

Lapponicus fiske och fritid

Ljustorpsåns FVO

M.L. Måleri AB

MÅ Fiske & Fritid AB

Puritanerna

Secondry

SFK Laxen

Sportfiskemässan

Stefan Johansson

Stenkullens
Sportfiskeförening

StorKöksgruppen Syd
Svenska AB

Säveåns Flugfiskesällskap

Säveåns övre FVO

Ängelholms Sport &
Fiskevårdsförening

Bronsspansorer

Ekbergs Fiske & Fritid AB Fiskevårdstjänst Peter Hallgren AB Gunnar Westrin Helsingborgs VS Teknik AB Jan Lahankorva Jimmy målare Letsdeliverit Sweden AB

Mieådalens SFK Moory Nautics AB Måns Tham Arkitektkontor AB Norrbyströmmen Setterns bokförlag Sportfiskeklubben Golden Fly Uttrans Fiskevårdsförening (UFvF)